

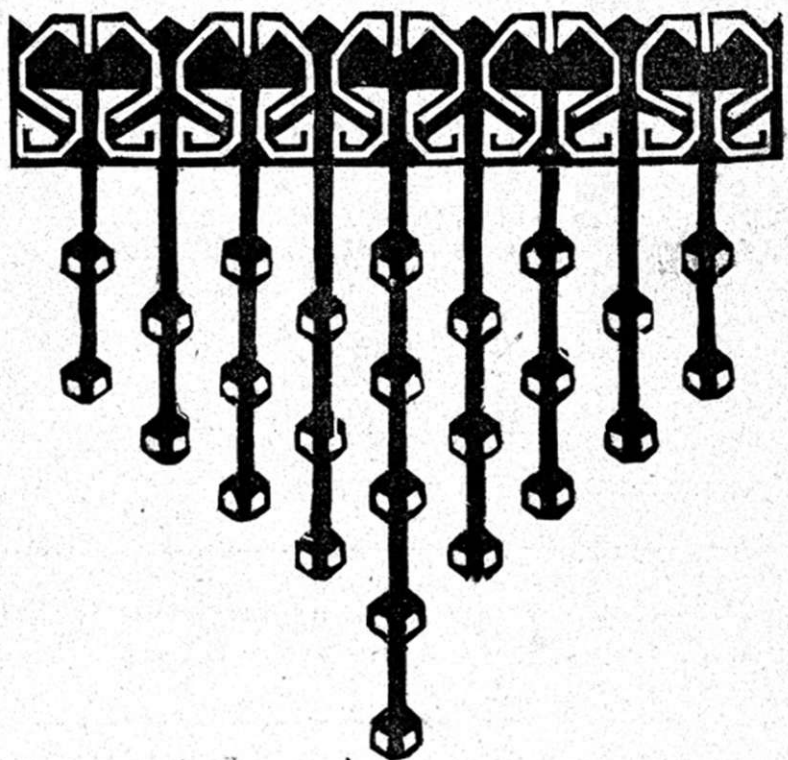
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII.

NOVEMBER 1912

ŠTEV. 11.

Vsebina novembrskega zvezka:

1. Vida Jerajeva: <i>Pesem matere</i>	569
2. Vida Jerajeva: <i>Pozdravljenje</i>	570
3. Ant. Debeljak: <i>Večerna varijacija</i>	570
4. Milan Pugelj: <i>Jetnik</i> . (Konec prihodnjič.)	571
5. Mirko Bernik: <i>Melodija</i>	576
6. Andrej Labud: <i>Prošnja</i>	581
7. Ant. Aškerc: <i>Atila v Emoni</i> . V.—VI.	582
8. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i> . V.	600
9. Dr. Janko Lokar: <i>Trdinov „Izprehod v Belo Krajino“</i>	605
10. Joso Jurkovič: <i>Umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu</i>	612
11. Jos. Premk: <i>Tobijeve noči</i> . (Konec prihodnjič.)	615
12. Književna poročila.	
Milan Pajk: <i>Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda</i> . —	
J. Š.: <i>Slovenske balade in romance</i> . — —in—: <i>Slovenski kmečki</i>	
<i>koledar 1913</i> . — Š-r: <i>Gorski vjenac vladike crnogorskoga Petra</i>	
<i>Petrovića, Njegoša</i> . — —r: <i>Josip Milaković, Jedan naš prijatelj</i>	
<i>(Adolf Černý)</i>	620
13. Razni zapiski.	
Fr. Govékar: <i>Slovensko gledišče v Ljubljani in izvirna dramska</i>	
<i>dela</i> , — —e—: <i>Prva obrambna razstava</i>	622

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,
 četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.
 ===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravištvu v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knafljeva ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Vida Jerajeva:

Pesem matere.

Oj mladost, kje vene
tvoja rožna gred,
kje umira pesem
fantov in deklet?

Za goró deveto
zvezda zagori,
kane v jasno solnce . . .
Zvezda mladih dni!

Sijaj, solnce, sijaj
v okno mi in hram,
zori, zori, dete,
sad, ki ga imam!

Ziblje naj te pesem,
sladka pesem ta:
Dala ti je mati
vročo kri srca,

dala lic ti rože,
dala prsi cvet . . .
Sijaj, solnce, sijaj,
v mojo sadno gred!

Pozdravljenje.

V ravnem polju ajda zacvetela:
oj, jesenska plan!
Duša moja, ptička, poletela
daleč v božji dan.

Ko čebele zašume pozdravi!
Kje je drag obraz,
da besedo, ki srce jo pravi,
mu porečem jaz?

Ant. Debeljak

Večerna varijacija.

Kot v morje bi tuje zablodil mi nenapojljivi pogled:
Tam v daljnem zatonu na nebosklonu
zgostila sta dva se obla oblaka
v velika snežnika.

Čez klanec njunih pobočij derejo žgoči plazovi
krvavečega solnca, ki omedleva pred grozo neznanega mraka
in bolno dotleva ko v žarkih monstrance.

Iz temneče povodnji valovitih poslopij štrlijo zvoniki
— ponositi svetliki — pa mežavo, s težavo brlijo
zakasnelim brodarjem, preteč opomin pred viharjem:
zakaj zevajoči tolmunu valov
obupani kuhajo šum in bruhajo hrum iz robov — —
Pa v hipu je tiho. Prisopihal je veter potratnik,
potrošil poslednji je zlatnik večera,
razpihal oblake, da nébes zbledeli spominja
cekinastih krščenih vin.

Milan Pugelj:

Jetnik.

V.

Pozno zvečer so se vračali v hotel. Kolar je nekoliko zaostal in čakal na Teklo, a pridružil se mu je stotnik in ga potrepal po rami. „Reči moram, da se vedete napram ženskam viteško. Vedno ste v ognju, borite se za srce in tako.“

Kolar se je začudil, pogledal vprašaje vanj in obstal.

„Nič!“ je rekel stotnik. „Za enkrat nič hudega! Seveda, če bi se to ponavljalo, potem bi me prisilili, da bi kaj ukrenil.“

„Kaj?“ je vprašal Kolar.

„Kaj bi ukrenil? No, vašo viteško stvar bi viteško reševala!“

„Katero stvar — prosim vas . . .“

„Haha!“ se je posmejal stotnik in si privihal desno stran močnih rjavih brk. „Vi smete imeti le daljne, le prijateljske pravice do moje žene. Vi lahko govorite o vsemogočih nazorih, lahko ž njo občujete, ali tako, da ostanete prijatelj njenega moža. Ne drugače!“

Kolar je hotel govoriti, a nenadoma je ohripel. Glas se mu je zadrl in mesto, da bi kaj povedal, je zakašljaj. In spredaj ga je motil prostodušni Teklin smeh, ki je zvenel skoro brez konca.

„Ne rečem, da se s tem od vas poslavljam, ne! Vi ste mi drag in simpatičen družabnik. Vi ste umen, premeten človek, jaz vas samo opozarjam. Ne bi rad, kakor sem omenil, kako drugače!“

Oficir in Tekla sta prišla za njima in vsi so obstali pred vhodom hotela, kjer sta stanovala stotnik in njegova žena. Poslovili so se in razšli, a Kolar ni našel tisto noč miru. Najprej je šel k morju in sedel v pripet čoln, ki ga je zibalo rahlo pluskajoče obrežno valovje. Noč je bila tiha in hladna. Črna in ravna plast morja se je zajedala daleč tja vanjo in se spajala naposled ž njo v eno samo temno črnino. Nebo je bilo modro, polno zvezd, a brez lune. Odsevi njegovi so gledali v bližini iz morske gladine in se zibali na njej kakor podolgovati zlati koleščki. Svetilnikova rdeča luč je ležala po morju v dolgi, nemirni in raztrgani črti, sestajajoča iz kratkih in svetlih povprečnih črtic, ki so se nepretrgoma prerivale in se prelivale druga v drugo. Med kamenjem po bregu so grgrali valovi, kakor bi se davili in topili. Prihajali so hoti,

polzeli komaj slišno med skale, a nenadoma ječali, kakor bi jih bolela ločitev od neizmerne morske gladine. V zraku, v rahli hladni sapi, ki je dihala iznad morja na kopno, v temi, ki so jo prodirali žarki zvezd in luči, ki so gorele v pristanu, je bilo nekaj čutečega, živega, sličnega prostrani duši, ki objema morje in kopno.

„Kaj, kaj!“ je govoril predse Kolar in sedel sključen v čolnu. „Ta človek me spominja pri vsej svoji vsakdanjosti na nekaj odločnega. Ta človek, vedi vrag, ta človek je zmožen, da bi kaznoval očeta, če bi se proti njemu pregrešil! Nekakšna ravna črta je v njem in po tisti ravni črti gre vse: misli in za njimi dejanja. Čudno, da ne vidi njega, oficirja . . . Stvar postaja težavna, nekaj se obeša nanjo, dela jo okorno in zaradi tega postajaš še sam težak, neroden in top. Komaj se giblješ. Vzrok vsemu je gotovo v prvi vrsti oficir, zaradi njega pogovor s Teklo in nenadna prisotnost njenega moža, ki je sedel na klopi in poslušal . . .“

Drugič je govoril dolgo sam sebi, nocoj ni mogel. Besede so bile motne, enako misli. Nekaj drugega je bilo vedno v njih, o čemer ni govoril in skoro tudi ne mislil. Vleklo se je preko vsega, obteževalo vse, telo in duha. Kaj bo zdaj?

Šel je v stanovanje, hodil dolgo po sobi, legel v posteljo, prekrizal roke pod glavo in strmel v strop. Odkod so sence, ki se sučejo po njem? Ali gre spodaj po cesti človek ali žival? Ali jutri odpotuješ? Če odpotuješ, je razmerje končano, ne moreš skoro več blizu. Sestajati se ž njim, s stotnikom, je neprijetno. Ziblješ se, govoriš kakor neroden in skesan dijak.

Skozi okno je pihala v sobo sapa in Kolar jo je čutil po svojih golih rokah in prsih. Delo mu je neprijetno in zato je vstal in zaprl okno. Drugi v teh lepih nočeh, drugi, njemu enaki — kako jim je? Svoja dekleta imajo, samo svoja lepa, zdrava in močna dekleta, mislijo nanje in so morda celo pri njih. V teh nočeh ljubijo do pijanosti in omame, vse slasti, kar jih premore življenje, so jim na razpolago. A ti strmiš v strop, mučiš se z žensko, ki ima drugega in še tretjega, a si vendar mlad in imaš pravico, da se razmahneš, razganeš brez obzir . . .

Zaspal je in se zbudil z istim neprijetnim občutkom. Preko vseh misli in besed se je vleklo nekaj, česar ni bilo pravzaprav ne v mislih, ne v besedah. Plazilo se je in obteževalo telo in duha.

VI.

Vstal je, se nervozno umival in oblačil in pozvonil natakarku. „Odpeljem se!“ je dejal. „Prinesite račun in spravite moje stvari takoj na kolodvor!“

Pred hotelom je požvižgal izvoščku, ker je bil truden, šibak in oslabiljen. Ko sta prevozila par ovinkov, je zagledal Teklo, ki mu je mahala z roko. Skočil je nenadoma kvišku in zakričal vozniku, naj ustavi. Tekla je odprla sama vrata kočije, sedla k njemu in rekla izvoščku: „Vozite malo naokoli! Ven!“

„Bomo zamudili vlak!“ je rekel voznik.

„Se peljemo s prihodnjim!“ je odgovorila in voz je zdrčal na desno med široke, puste in skalnate ravni.

„Vedela sem, da se boš odpeljal. No, saj si sam kriv vsega! Vsajaš se, jeziš, tak si, kakor večina moških, ki mislijo vse naravnost kot po ravnilu. Saj je še dosti miren moj mož. Hudega ti ravno ni rekel!“

„Saj nisi slišala, saj si se takrat smejala, kakor še ne zlepa!“

„Poglej ga! Ravno zato sem se, da sem laglje poslušala! — Veš, prav je, da zdaj greš! Ko se vrnem še jaz v naše mesto, bomo že stvar uredili. Najbolje bo, če mu enkrat rečeš — tako s humorjem — da si se zaradi mene zaletel. Naenkrat si treščil z glavo nekam, kakor v brzojavni drog ob cesti. Šest zvezd si videl — zdaj je dobro. Ha, ha!“

„Zaradi njega ti je prav, da grem, zaradi oficirja! Ti si, oprosti mi, razžalil bi te — —“

„Neumnost, neumnost, neumnost! To je vendar njegov sorodnik, njegov bližnji sorodnik, ali se naj z moževimi sorodniki prepiram? Kako ti sploh misliš? — Obrnite, nazaj!“ je zaklicala vozniku, vstala in zopet sedla ter vtikala drobno zlato uro za pas. „To sem nalagala svojega možička! No — a k stvari! Oficir je torej njegov sorodnik. Mislim, da je brat moža njegove sestre — sploh nekako tako. Poznala sta se tudi že davno prej. Ali, moj ljubi, kako bi te rada objela, pa ti morem stisniti le roko! Dobro se imej in name misli! Pridem kmalu! Ustavite!“

Odprla je naglo vrata, skočila na tla in izginila v zelenju. Voznik je vprašal: „Kam?“

„Na postajo!“ je velel Kolar in se tja pripeljal. Na peronu je pil kavo in gledal topo med ljudi. V vlaku mu je delo prijetno ropotanje in drdranje, ker je ogluševalo in prekričavalo misli, ki so

bile sitne in vznemirjajoče. Rad bi bil kako zadremal, v lenem snu na vse pozabil, ali vsaj vse omalovažil. Ker mu ni šlo po sreči, je gledal mlado gospo, ki je sedela ob drugem oknu na isti strani, bila močna in zdrava in imela velike, modre in vlažne oči. Kako ljubi, kakšno je njeno življenje? Ali ni se mogel zanimati in gledal je zopet skozi okno po enolični krajini.

Kaj vse doživiš v kratkih mesecih? Kje in kdaj se je vse napovedalo prej samo z migljajem, samo s senco? Padlo je na tvoje življenje, kakor pade kragulj na pišče. Zapičilo je globoko svoje kremplje, dvignilo te s seboj in zdaj te nosi — adijo! Vse iz sitnosti v sitnost, od vraga do vraga. In tudi bolje noče biti. Teko dnevi, teko tedni, prišlo bi morda pozabljenje, ko bi ne vedel, da se ona pripelje jutri ali pojutranjem, da jo srečaš na cesti, kjer te obgovori, ali jo najdeš v lastnem stanovanju, ko se vrneš domov. In ustavljati, dokler si mlad in zdrav in dokler je ona lepa in zamamna, ustavljati se ne moreš! Živimo!

Doma je prešel prvi teden mirno. Da ni prejel od nje nobenega pisma, mu je bilo ljubo in neljubo. Ko je zagledal skozi okno pismonošo, ki je krenil v vežo, ga je obšlo veselo pričakovanje. Morda je od nje? In ko je zagledal na svoji pisalni mizi par razglednic, se je prijetno iznenadil. Od nje so, od Tekle! In isti čas se je bal. Da bi vsaj ne pisala na odprtih kartah! Tudi uradniki na pošti so ljudje, ki ne znajo samo čitati, pač pa tudi govoriti. In mogoče, da bi videl pisanje kako njen mož ali tisti oficir. Ne, dobro je, ako ne piše!

Tretji teden je že rad gledal po ulicah za ljudmi in domneval kje spredaj ali kje zadaj Teklo, njen klobuk, njeno postavo, njeno hojo. Kdo bi bil n. pr. tisto tam spredaj z nojevim peresom na klobuku, kdo bi bil, če ne ona? Hitel je in se prepričal, da je to tuja, nepoznana dama.

Ko se je pripeljala nazaj v mesto, je prišla k njemu v stanovanje. Vrnil se je z jutranje šetnje in jo našel za svojo mizo. „O“ — je vzkliknil, „o“ — a dalje ni mogel. Preveč se je razburil in naenkrat se mu je nabralo v grlu nekaj raskavega, kar ga je sililo, da je kašljal. Ona se je tiho nasmejala, odložila klobuk in se ga oklenila okoli vratu. Poljubovala ga je dolgo in rekla prijazno in toplo: „Tega mi je manjkalo ves čas, tebe!“

Pomirila sta se.

„Jaz nisem nikoli šepnil o tem samemu sebi, nikoli nisem mislil in vendar je ležalo v moji glavi tako nekaj težkega, železnega,

kakor bi imel kladivo na možganih. Veš, to je bila zavest, da je tik tebe tisti oficir.“

„Trapica, velika trapica si ti, Kolarček! Niti od daleč ne, da ti povem odkrito! Veš, zakaj ga ne bi marala? Zato, ker ima tako čuden nos! Na prvi hip se ti zdi lep, vidiš ga bolj v celoti. A pozneje odpade celota in ostane ti samo nos. In ta nos je tako čudno dolg, tako čudno nagnjen in tako pretresljivo žalosten; parodira vso njegovo veselo naturo. Ako se ves obraz smeja, nos je žalosten. Če je še tako vesel, nos se ne briga za to. Visi po strani in žaluje in ti vidiš samo njega in ničesar drugega. Hahaha!“

„Nisem opazil!“ se je smehljajal Kolar.

„Nisi? Verjetno. Kdaj moški šele kaj opazite? Plamenčka ne vidi noben, šele takrat, ko gore grmade, se vam zdi, da je nekako tako, kakor bi nekaj tlelo. No, tisti oficir — adijo! Zdaj smo se razšli in ta pesem je preč! Saj ni nikomur nič. Nekega dne se je pritepel med naju dva, kdo ve, katere sape so ga pripihale, nekega jutra ga ni bilo več in kdo ve zopet, katera ptička mu je s krempeljčki pot kazala! Sami dolgovi so ga; že drugi dan so mu bili upniki za petami. Kaj pa ti je?“

„Nič!“ je zakašljajal Kolar. „Kar pripoveduj!“

„Veš, žensk je pa vaje, zlasti omoženih. Med moža in med ženo se ti stisne kakor martinček med najožjo razpoko. Ozreš se, pa sedi na sredi in vse se ti zdi samo po sebi umevno in naravno. Kaj ne, jaz ga nisem nikoli videla, moj mož nikoli, no, pa smo v dveh dneh domači, kakor bi se izza mlada igrali na istem dvorišču. Kaj pa ti je?“

Kolar je bil bled in roka, ki jo je držal okoli Teklinega pasa, se mu je tresla. Vstal je od nje z divana, pričel hoditi po sobi in dejal: „Ti, ti, Tekla, ti si mi vendar vse to pred par tedni popolnoma drugače pripovedovala!“

Nalahko jo je nekaj spreletelo, ji šinilo po obrazu kakor prikrita rdečica in izginilo tako naglo, kakor bi ugasil luč. Rekla je najprijazneje: „Sedi!“

Kolar je sedel.

„Ne zameri! Hotela sem te malo preizkusiti, a vidim, kako si še vedno pozoren name! Ne, delala sem ti krivico. Samo ti si moj ljubi, moj edini!“

Ko je sam ostal, je dolgo premišljal, ali ima Strindberg prav o ženskah, ali nima? Ali res niso ne moralne, ne nemoralne, temveč — kakor je slišal nekoč pritožbe starega samca — amoralne? Ali je res

vse, kar imajo, tisto belo lepo telo, ki zdravega človeka mami in opaja, tisto telo, ki ž njim kramarijo, dokler je za to čas?

Ne, je dejal sam sebi, zašel si predaleč! Strindberg je imel tri žene in iz tistih treh je skopičil sodbo za vse. Vse njegovo delo ni vredno vere. Če je bil danes z Nietzschejem enih misli, je jutri to tajil, pojutranjem obžaloval. Ženske niso take, tudi Tekla ne! Če si vanjo zaljubljen, se ti zdi tudi tisto važno, kar nima zanjo nobenega pomena in o čemur govori, kakor je razmeram primerneje in kakor se lepše čuje. Zaljubljen moški je za žensko muka. Gleda jo kakor boga, povsod, v vsaki njeni besedi išče božanstva. Trpinči jo — —

Čez par dni je prejel od nje pismo, ki ga je čital s silnim ognjem. Povabila ga je za soboto dopoldne ob deveti uri k sebi. Šel je.

(Konec prihodnjič.)

Mirko Bernik:

Melodija.

Ko se je godec Matija Jerom prebudil, je bilo veliko okno na vrt že razgrnjeno. Močna in jasna poletna svetloba se je razlivala po sobi in jo grela. Gledajoč vanjo je utripal z drobnimi očmi in čutil v njih skelečo in ostro bolečino. V spanju in sanjah ga je obšla nenadna nervoznost in notranji nemir, ki ga je preveval tudi zdaj. Strepetaval je po životu, stresal z glavo in žile po rokah in prsti sami so nepretrgoma drhteli.

Starost je bila prišla nadenj in ga zlasti v zadnjih tednih jako oslabil. Že prej povešena glava je zlezla še bolj na prsi, hrbet, ki je bil že prej sključen, se je upognil globlje, oči je zalila rdečkastokalna megla, koža je padla nagosto v gube in se nakopičila nad ušesi, na čelu in tik oči. Vstajal je pozno, dasi je več noči prečul kakor prespal, in čakal, da se je razmajal in mogel s svojim kratkim in drsajočim korakom preko sobe.

Iz kuhinje je priplaval glas njegove žene, ki je bila mlajša in krepkejša kakor on. Zdaj se je bila že vrnila od zgodnje maše in kuhala je kavo.

Bolečina v Jeromovih očeh je ponehala in lahko je gledal vzdržema okoli sebe. Par muh se je vzigravalo nad njegovo glavo in se kopalo v svetlem snopu solčnih žarkov, ki so se jasno ble-

ščali v svoji košati obširnosti po milijonski množici migljajočih praškov. Omara, ki je stala ob steni nasproti postelje in bila črno politirana, se je vsled močne dopoldanske luči razživila in razsijala in se smehljala kakor dobrodušen širok in ploščat obraz. Tudi slike po stenah so stopile živahneje iz okvirjev. Peričnik, gorenjski slap na levi, je blesketal in se iskril kakor srebrn, a tam na desni je žarela rdeča ruta, ki je ovijala Materi Božji prelepe bele rame, kakor živa in šumeča svila.

Jerom je ogovoril najprej muhe, ki so mu silile v obraz. Mršil je obrvi, povejal z drhtavo in staro roko po zraku in rekel: „Dajte mir, sitnice!“

Žena je prišla po prstih, odprla polahko vrata in pomolila skozi odprtino glavo. Takoj je prijazno pokimala in dejala: „No, poglej ga! Mislila sem, da spiš in kanarčka sem nesla zato na hodnik. Bala sem se, da bi te ne zbudilo njegovo žgolenje, a glej, ti že čuješ!“

Hotela je povedati še nekaj, a nemirni izraz, ki ga je razodevalo Jeromovo lice, jo je zadržal. Majal je z glavo in govoril: „Nisem dosti spal! Noč je bila predolga in prevroča. Tudi nekaj bodečega je bilo v njej, kar je bodlo v možgane in nekaj težkega, kar je ležalo na prsih.“

„Bomo pa zopet povprašali zdravnika!“ je menila naglo žena; a Jerom je pravil dalje s svojim slabim in hripavim glasom in vmes ga je silil mehak in rahel kašelj, ki je bil vedno enak in ni imel konca. „Čudno, čudno se mi je pletlo po glavi. Dogodek od včeraj in drugi iz davnih let sta se gnetla drug z drugim, se smešno mešala in zamenjavala. Glej, bil sem obenem mlad in star!“

„Pa bi morda pil lipov čaj, in tudi gomilice bi ti storile dobro!“

„... vso noč, vso noč — kakor bi mi zvenela okoli ušes dolga in lepa melodija, znana iz mladosti. Hodil sem zunaj, sedel doma in gledal v jasno noč, igral na koncertu, a povsod, glej, je zvenela okoli mene znana melodija, in zdaj jo še vedno čutim okoli sebe. Čakaj, čakaj, oblečem se in primem gosli ali sedem za klavir, da jo najdem in igram!“

Vstal je, se razmajal, umil in s pomočjo žene oblekel. In pri zajutruku in pozneje, ko se je sohnčil zunaj na hodniku in čakal, da je pospravila žena sobo, je govoril predse: „Vso noč, vso noč sam nemir!“ In takoj je hotel označiti s slabim hripavim glasom lepi in znani napev: „La — la — lala“. Ali vse, kar je poskusil, ni bilo

pravo, ni bilo senca tistega, kar je zvenelo vso noč okoli njega in kar je ozvanjalo tudi zdaj po njegovem telesu.

Vrnil se je v sobo. Okno je bilo na stežaj odprto in zasenčeno s temnordečimi zavesami, ki so padale od stropa do tal. Svež, oster zrak je polnil nekoliko mračne prostore in silil Jeroma, da je kašljal s svojim mehkim in brezkončnim kašljem. Vzel je v roke gosli, sedel k staremu klavirju, ga odprl in pritisnil tipko a. Uho je primaknil bliže h klavirjevim strunam in pričel uglaševati stare in črne gosli. Gotov je bil naglo. Obrnil jih je k obrazu, nagnil glavo preko njih in jih pritisnil z brado na prsi. S tresočo roko je dvignil lok in se dotaknil ž njim strun. Zapele so mehko in zvočno. A prenehal je takoj in prisluškoval tisti melodiji, ki jo je slišal ponoči, ki je zvenela tudi zdaj okoli njega, bila znana iz davnine in lepa in veličastna, pa vendar taka, da mu je polzela iz ušes kakor riba iz rok, da je ni bilo mogoče prijeti in obvladati. A bila je močna, vitka in ponosna, ker je bila doma povsod. Enako v mladosti, v dobi otroka in v dobi mladeniča, enako v poznejših letih, v časih moža in sivih dnevih starca. Otrok je dihal v njej, ki teče med rožami in travami za metuljem, mladenič je govoril v njej sladke besede mladi, bujnostasi in črnogledi devojki, mož se je boril za svoje cilje in nazore, starec je gledal ž njo v večnost, tja daleč preko mej svojega življenja.

Vnovič je prižel gosli z brado na prsi, pritisnil je z levico vratove strunam, potegnil z lokom preko njih, da so pele v gladkih in vitkih glasovih, pretakajočih se iz nižave v višavo, iz šepetanja v krik in iz čebljajoče skromne govorice v elegično pesem modre in ponosne samozavesti. Ali melodije, tiste, ki je še vedno zvenela okoli njega, ki se je jasno oglasila v njem to noč, a živela ž njim od mladosti, ki je bila vseobsežna, neskončna v začetku in koncu, nje ni bilo.

„Glej, kako čudno!“ je govoril rahlo starec in odložil gosli na pokrov svojega klavirja. „Čutim jo, okoli mene je, vso noč sem jo poslušal, poznam jo izza mlada in ne morem je najti.“

Sedel je nazaj za klavir, položil stare in koščene roke po tipkah, ki so se rahlo oglasile v mehkih akordih, gledal v strop in se zamišljal. Morda je to tista pesem, ki jo vzklika otrok, ko zagleda svojo vabečo mater in ji teče v naročje? Mogoče je to ljubezen, tista sladka melodija srca, ki riše obraz mlade deve, ogenj njenih oči, marmor njenega tilnika, sneg njenih prsi in kri njenih razpaljenih ustnic? Ali je boj moža, odmev njegovega koraka po

bojni cesti hrumečega in vrvečega življenja, ali zdrava misel starca, hiteča preko groba, preko bitja samega v veselje svetov?

Prijel je bele tipke, ki so se vdale pritisku njegovih velih prstov, in poslušal. Pritiskal je zgoraj in spodaj, begal s prsti po klaviaturi, razžaril se, da mu je stopila v stara lica kri, vstal in odprl pokrov nad strunami, da bi dal polno moč njihovem zvenenju, sedel nazaj, glej, in se razživil kakor mladenič. Vrat se je zravnal, glava se je dvignila, kri je zaplula po licih, oči so se oživile in razsvetlile in prsti beže po klaviaturi, da buče strune, da pojo in zvone in polnijo sobo z bogatimi in težkimi spevi. Koliko glasov je, kako se oprijemajo drug drugega, kako pojo iz svojih čistih grl, kako ponosno nosijo melodije, kako jih krasi, letajo preko njih, se spuščajo podnje in jih delajo mogočnejše in lepše!

Jerom igra in gori. Sapa mu je težka od napora, po sencih izstopajo drobne in neznatne pičice potu, množe se, družijo, strinjajo v velike okrogle kaplje, ki se podaljšujejo, tanjšajo in pričenjajo polzeti med gube ob ušesih in se obešajo po licih, kakor sledovi neznanih svetlih curkov. Zdi se mu, da je zdrav, da je svež, da ni več v njem kašlja, ki nima konca ne kraja. Njegove roke so čile, prsti prožni in urni, njegova duša je polna in to, kar buče in pojo strune, to so njene besede. —

Prenehalo je vse, kakor bi se zagrizli glasovi drug v drugega. Jeromove stare roke leže trudne in mirne na belih in črnih tipkah, njegov obraz je sklonjen na prsi, oči so trudne, lica hladna in brez krvi. On ne more najti tiste znane melodije, ki jo je začutil v sebi in okoli sebe nocojšnjo noč, ki mu je znana iz davnih časov, kakor bi jo igral že stokrat na svojem klavirju in jo godel stokrat na svojih goslih in ki brni tudi zdaj okoli njega po tej polmračni, s težkimi rdečimi gardinami zastrti sobi. Star je, več je ne more zgrabiti in obvladati.

* * *

Zvečer je legel zgodaj v posteljo in trdno zaspal. V sanjah je zaslišal naenkrat pod svojim oknom šum, uglaševanje glasbil, tiha povelja in za njimi rahlo naraščajočo in se razvijajočo godbo. Tiho, komaj slišno se je pričel v zraku zibati valček stare dobe in kakor bi se smehljaj s starodavnim, dobrohotnim smehom, je šepetal na-lahko v uho:

O ti Polon, Polončica,
o ti Polon, Polončica,
o ti Po — — —

Glej jih, starih tovarišev — godcev, ki je igral ž njimi tolikrat po plesih, zabavah in koncertih! Jerom ni vstal, a videl jih je vseeno, kako stoje v krogu pod oknom. Rajni Luka je, pokojna Valentin in Strgulček in še vsi, ki jim prerašča že davno grobove zelena trava. Glave so iste, tudi inštrumenti so naravno veliki, le životki so majhni kakor škratovski. Zato se zde vsi šegavi in smešni in celo modri Luka, ki taktira v sredi z razprtimi prsti.

Jeromu se je zdelo, da je v sanjah vstal, odprl okno in pogledal za njimi. V tistem hipu so izginili, kakor bi se pogreznili v zemljo, ali se skrili v šopih rož in visoke trave. Stopil je z enim samim korakom skozi okno za njimi, ker si je mislil, da so se izmuznili po ulicah na polje. Zunaj — na polju — je cvetela livada, da je bila krasota. Sami beli in rdeči cvetovi, in če potegne veter, trka glava ob glavo. Spomlad je, nebo modro, čreda oblačkov se pase po njem, kakor bele in mlade ovčice. Kako so gore visoke in sinje, kako je ponosna lipa, ki cvete ob poti, se ozira na vse strani po poljih in gostoljubno posluša šum čebelic, ki šume po njenih vejah! Postovka plava visoko v zraku in tik nje frfota in žgoli škranček. To je ravno na sredi belordečega polja, kamor je dospel Jerom, iskajoč svoje pobratime.

„Kje ste, kje ste?“ jim kliče, a ker so majhni in šegavi kakor škratje, se ne oglasijo. Smeje se, stoji sredi polja in vpraša čebelo, ki mu sede na čelo. „Ali si jih videla — pobratime?“ — „Kako bi jih ne?“ reče čebela z visokim glasom. „Tam po njivi, po razorih se ti skrivajo!“ In nadalje vpraša velikega rumenega metulja, ki priplahuta in sede na njegovo dlan. „Ali nisi ti, metulj, videl mojega tovariša, godca Luke?“ „I, kako bi ga ne!“ govori metulj in miga in kaže s tipalkami. „Tam za mejo leži v travi in se gosti s kislico!“

Res so vsi blizu. Tam na desno izza trave priplava glas piščali, od drugega konca zarenči bas in zopet od drugega povzamejo violine:

O ti Polon — —

V tem hipu pa je izginilo vse. Naenkrat ni bilo ne livade, ne rož in ne godcev. Jeromovo srce je prenehalo biti, kri se je ustavila po žilah in telo in duša sta se ločila. Prvo je obležalo na belih blazinah, druga pa je stopila v sosednjo sobo, kjer je spala Jeromova žena. Stopila je k njej, jo prijela za roko in rekla: „Prišla sem po slovo. Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

Žena se ni prebudila, a oglasila se je v spanju: „Kaj?“

Duša je ponovila kakor prvič in stala bela in visoka ob ženini postelji: „Prišel sem po slovo! Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!“

Zdaj se je oglasila žena, kakor v davnih mladih časih s prijaznim smehljajem na obrazu: „Kaj mi pa nagajaš? Saj vidiš, da spim!“

Jeromova duša se je vzpela skozi okno in se pričela dvigati v solnčne višave. Že je bil zunaj jasen in oster dan, po poljih se je svetila rosa in ptice so se že oglašale. Solnce se je bleščalo za moža visoko nad najvišjo goro in lezlo še vedno više in više. Daleč, skoro blizu solnca, je letel orel in izginjal za vrhovi.

Vedno kvišku, vedno kvišku je hitel Jerom. In glej, krog njega je šumela in rastla melodija, ki jo je zaslišal prejšnjo noč, ki ga je spremljala ves dan, ki je bila znana izdavna, a je ni mogel zgrabiti in obvladati. Zdaj je bila jasna, svetla, velika in močna, razprostirala se je od sveta do sveta, napolnjevala vesoljstvo in v svoji mogočnosti bučala s solncem, ki je v silnem hrupu in šumu in vrišču in sikanju izžarjalo iz sebe nadsvetno silo toplote in svetlobe. Prevladovala je vse, vse združevala v sebi, vsa svetovja so bila v njej in ona sama.

Jerom se je spojil z njo visoko nad ozračjem. Tako je bil on sam tista neskončna, davno znana in vseobsežna melodija.

Andrej Labud:

Prošnja.

Na oknu ti nagelj gori
in skozenj ti moje srce govori,
a tvoje, no tvoje ti v zdravi radosti kipi.

Zasenči mi rože plamen,
zagluši mi bolnega srca refren,
zagrni mi okno, po prstih prikradi se ven!

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

V.

Surovež brcnil je z nogo v mravljišče,
živalic mirnih ljubo bivališče,
razburil v njem najskritejši je kot;
zmešnjava, strah in dirindaj povsod,
vse teka sem in tje in plašno bega.
Sovražnik res na njih posestvo sega?

„Na bran!“ ... Ta misel zdaj prešinja vse...
„Na bran!“ ... Ta misel zdaj zedinja vse...
Emona je vznemirjeno mravljišče,
na bran meščan meščana vabi, išče.
Surovi, divji Hun grozi, preti,
vsak čas z armado svojo prihiti.
Vse teka sem in tje po belem mesti,
vse, staro, mlado danes je na cesti.

In solnce sije z jasnega neba
in nad Emono se pomlad smehlja,
boginja čudovita prerojenja,
glasnica krasna novega življenja.
Po ulicah plašni deró ljudje,
ko hudourniki dero z goré,
če ploha kdaj nenadoma se vlije ...
„Na bran, na bran!“ Emona vabi, vpije.

Marcella šla je gledat hrušč in hrum
na ulico ... Zagleda novih trum
vojaških, ki prispele so od meje
italske na pomoč, iz Akvileje. —

„Ah, Aeliane!“ dekle zaječi
uzrši ženina ... Pa on hiti
z zastavo svojo mimo in pogleda
Marcello nežno, ki stoji tam bleda ...

Za hip Marcella tamkaj postoji —
ljudi povodenj mimo pridrvi
in sama več ne ve, kako deroča
povodenj nekam nese jo hrujoča.
Pred Jupitrovim templjem je sedaj
ob stebru našla vzvišen, varen kraj.
In ko z otoka se lahko ozira
po trgu sredi bučnega nemira,
Marcella gleda . . . Vedno več ljudi
prihaja že na trg od vseh strani
pred tempelj . . . Pesem silna zdaj zaori,
ko pevali bi jo stoteri zbori:

„O Jupiter, ti oče naš,
najvišji bog naš in stvaritelj,
pomagaj nam, saj moreš, znaš,
saj si sovražnikov krotitelj!

„Kar kodre stresi in srdit
poglej sovražnike proklete!
Blisk švigne, grom tvoj zagrmí —
na tleh barbarske bodo čete!

„Ozri le vsemogočni bog
na vznožje svojega se trona!
Glej tisoče prosečih rok
iztega k tebi zdaj Emona!

„V tvoj sveti gledamo obraz,
od sebe nas nikar ne suni!
Usodni nam se bliža čas,
že bližajo se divji Huni!

„Krvav razsajal bode boj
in smrt nas čaka in poguba . . .
Na strani z Marsom vred nam stoj,
če še Emona ti je ljuba! . . .

„Ver sacrum — sprejmi ga od nas!
Najhujša prišla je zadrega,
najtežji je nastopil čas,
zato Emona ti prisega:

„Karkoli se nam porodi,
v prihodnji zraste nam pomladi,
prvine v dar dobodeš ti,
vsi požrtvujemo jih radi.

„To tvoja sveta bo pomlad,
o Jupiter, naš vsemogočni!
Kar Atili brž zlomi vrat,
pogine Hun naj krvoločni!

Kako iz grl ta pesem je grmela!
Marcella sama z njimi vred je pela;
kako je tudi njej šla do srca
popevka bojevita sveta ta!

„Ver sacrum!“ Kakor blisk med ljudstvom šviga
in tisoč rok že na prisego dviga ...
„Ver sacrum!“ vse navdušil je na boj
in složni govorijo med seboj ...

Eden izmed množice.
Ver sacrum! Zaobljuba je veljavna!

Drugi.
Pomlad bodoča bo Emoni slavna!

Tretji.
Bogovom posvečena bo pomlad!
Kdo bi ne žrtvoval prvin jim rad!
„Ver sacrum, hoj, ver sacrum!“ vse je vpilo,
naposled pa se vpitje to je zlilo,
strnilo v veličasten se koral
ko slap glasov, ki pada preko skal ...
„Pred tempelj Mithrov!“ — nekdo zdaj zakliče
in reka tisočglava se pomiče
po forumu že na nasprotno stran,
kjer Mithrov tempelj stal je obsijan
od jutranjega solnca, tempelj jasen,
bil kakor nov sneg, marmornat, prekrasen.

Marcella videla je vse lahkó,
vse slišalo odtod ji je uhó.

Tako-le pesem tam je zagrmela,
tako-le Mithri množica je pela:

„Mithra, bog svetlobe svete,
bodi hrabra nam pomoč!
Bližajo se teme klete,
bliža nam se hunska noč!

„O, ne pusti, da zagrne
noč sovražna, tuja nas!
O, ne daj, da teme črne
tvoj zakrijejo obraz!

„Sij nam, Mithra, solnce krasno,
sij Emoni, večno sij!
Kaži nam obličje jasno,
da nas noč ne pogubi!

„Sij nam Mithra zmagoviti,
zdaj pokaži svojo moč!
Sij nam Mithra vekoviti
in preženi hunska noč!“ ...

Umolknil je molitve vroče spev,
po forumu se slišal je odmev,
in dobro je razločila Marcella,
za kom je množica molitev pela.
Valerius Aelianus sam je pel,
Emončane k sopevanju razvnel ...
Pa hoče k njemu, da mu v roko seže,
pa krik vojakov se črez trg razleže —
in truma z ženinom se odvali
in ji odnese ga izpred oči ...

Potrta hodi svojo pot Marcella,
pred cerkvico krščańsko je prispela.
Glej svečenik Hermagoras stoji
na pragu, pridiga in govori:

„Reši nas, o Kriste, reši nas pogube,
ne prepusti Hunom te Emone ljube!
Ljuba nam je, dasi vemo, žalibog,
da malikovalski je nečist brlog.

„Malo nas v Emoni pravih je kristjanov,
preveč je še, preveč trmastih paganov.
Zmota se šopiri in slepota tod
in malikov poln je v mestu mnog še kot.

„Pa bogovi rimski stari so lažnjivi,
njihovi pa žreci so preroki krivi.
Pravi bog je Kristus, naš odrešenik,
in njegov resničen jaz sem svečenik!

In zato pa reši, bog naš, le kristjane!
Naj barbar pobije grešne vse pagane,
kaj nam nejeverci so emonski mar!
Vrzi jih malikom hunskim na oltar!“ . . .

Hermagoras še hoče govoriti,
pagani pa s pestmi začno pretiti.
Marcella vidi, sliši hrup, nemir.
Srdit pred cerkvijo besni prepir.

Prvi pagan.

Kaj pravi? Ha, bogove naše psuje!

Drugi pagan.

Lažnjive, krive mož jih imenuje!

Tretji pagan.

Hermagora, ti, jezik za zobmi,
če ne, lahko se kaj ti prigodi!

Četrty pagan.

Paganom sveti so bogovi stari,
tvoj križani nam Kristus nič ni mari,
za vse bogove je dovolj svetá!
Vsak moli pač naj svojega boga!

Peti pagan.

Vsak svojega boga naj v stiski išče!

Šesti pagan.

Zato vsak svoje bog imej svetišče!

Sedmi pagan.

Kdaj mi psovali Kristusa smo vam?

Osmi pagan.

Pustite vi bogove tudi nam!

Hermagoras.

Pa istina je vendar samo ena,
iz Galileje k nam je prinešena.

Prvi pagan.

Nestrpni ste fanatiki povsod,
pa naj vas kamorkoli vodi pot.

Drugi pagan.

Odkritosrčnosti vi ne poznate.

Tretji pagan.

Z resnico svojo samo se bahate.

Četrty pagan.

Vi drugoverce le preganjate,
ob meč cesarjev se naslanjate . . .

Peti pagan.

Ne! Z vami skupaj možno ni živeti.

Šesti pagan.

Drug drugega ne moremo trpeti.

Hermagoras.

In pravi bog je samo eden — naš!

Sedmi pagan.

Kaj ne da, Jupiter je tebi laž?

Hermagoras.

Ti sam si rekel . . . Jaz le pritrjujem,
pa pravite, da vam bogove psujem!

Osmi pagan.

Hermagora, kar jezik za zobmi,
če ne, pred cerkvijo bo tekla kri! . . .

Več marala ni slušati Marcella,
domov je razburjena pohitela.
Okoli cerkve krene . . . Glej, pred njo
stoji Avitus . . . Reče ji tako:
„Ne boj se me! Poslednjič te vprašujem,
ne veš, kako sam s sabo se bojujem . . .
O, saj sem hotel vreči iz srcá
podobo ljubo tvojo — pa ni šla.
Globoko si se vtisnila mi v dušo,
in prej pač pojdem mrtev sam pod rušo
ko te pozabim! Ljubim te gorkó,
neskončno ljubim te tako, takó . . .
Pa saj izraziti je nemogoče
z besedo, kar mi čuti srce vroče . . .
Po letih mlad več nisem, to se ve.
Pa je li let število za možé
stvar poglavitna, misliš? . . . Ne, Marcella,
pri meni si se zmotila, uštela;
še zdaj sem čil in zdrav sem korenjak,
z mladeniči se kósat grem junak . . .
Premisli si, Marcella, bodi moja —
vsa imovina moja bode tvoja,
saj veš, da dom poslednji dom ni naš,
lahkó ti rečem, da sem bogataš.
Pri meni dobro se ti bo godilo,
bog Plutus dal mi vsega je obilo . . .
Ej, kaj pomaga ženski ženin mlad,
če v hiši nima drugega ko glad!
Premisli si! . . . Sedaj še ni prepozno . . .
Češ biti moja? . . . Prašam zadnjikrat,
odgovor tvoj bi zdaj še slišal rad.

Marcella.

Jaz nimam kaj ti več odgovoriti,
saj veš, da srcu mari ni denar,
saj veš, ljubezen je svobodna stvar.

Vse veš! . . . Ne mudi me, ker moram iti,
doma me čaka mati že težkó . . .
Že davno moje si prejel slovó,
prestar si zame . . . Aelian je mlajši
in lepši in zato imam ga rajši . . .
Kaj morem jaz zato, če srcu všeč
kdo drug je bolj ko ti . . . Eh, srčna reč!"

Srcé Marcelli zdaj je bilo burno,
po ulici korakala je urno,
po vsem životu tresla se dekle
je od Avita Decija grede.
Ozre le enkrat se še radovedno . . .
Tam stal, za njo je gledal on še vedno —
Avitus, bled od jeze . . . Zdaj s pestjó
ji zagrozi . . . Kaj pač pomeni to? . . .

Gre dalje, vse premišlja še Marcella,
kar ravnokar je bila doživela . . .

„Marcella!“ — spet zasliši za seboj . . .
Kdo kliče jo? . . . „Ah, ti rešitelj moj,
Valeri Aeliane?“ . . . Vsa vesela
najrajša bi ga bila kar objela.

Že gre zastavonoša ž njo vred vštric . . .
„Pa kaj ti je?“ — jo vpraša resnih lic —
„Kaj, ljubica, se ti je pripetilo,
kaj te užalilo in ujezilo?“
„On, on, Avitus!“ — komaj zajecjlá
Marcella — „mi še zdaj miru ne da.
Ponujal spet mi svojo je ljubezen,
pa dala sem odločno mu slovó,
in veš, še zapretil mi je nato,
da bala sem se ga, ker bil je jezen“ . . .

In Aelianus mahne v zrak z rokój:
„Ne boj se več, saj zdaj sem jaz s teboj!
Pustiva ga pri miru tam bedaka,
zaljubljenega zabi siromaka,
razmisli se, ne misli več nazaj,

saj nama cvete zdaj ljubezni maj!
Kdo ve, kak dolgo naju bo naslajal,
ker kmalu bode divji boj razsajal . . .
Marcella, naj te spremim kratko pot,
ker k legiji spet moram brž odtod!

In šla sta skupaj kakor bi jih gnala
nevidna sila in nakrat obstala
sta v ulici kovaški . . . Kak ropot,
kovanje, hrum ta napolnjuje kot,
kako z jeklenih nakoval odmeva,
kak kladivo pri kladivu kar peva!
Stojita in poslušata . . . Hoho!
Sami kovači zdaj pojo takó:

„Kuj, kládivo jekleno, danes kuj!
A, meh, žerjavico nam razpihuj,
da trši bodo meči in ostrejši,
sovražnikom strašnejši!

„Kuj, kládivo jekleno, dobro kuj!
Žerjavico pa meh nam razpihuj,
da sulic naredimo brez števila,
da vsaka bi se v Hune zasadila
in vse jih pomorila!

„Kuj, kládivo po nakovalu, kuj!
Žerjavico pa meh le razpihuj!
Tako-le radi Hune bi kovali
in jim po glavah dali.

„Kuj, kládivo veselo danes, kuj!
In meh, žerjavico nam razpihuj,
žerjavico junaškega poguma,
ko pride hunska truma!“

Kovali so kovači, peli, peli
po črnih delavnicah tak veseli,
da daleč naokrog je šel odmev,
razlegal kladiv zvonkih se je spev.

„Zdravstvuj!“ — in krepko ji je stisnil rōko,
v oči pogledal ji tako globoko
in strastno je poljubil jo tako,
ko bi za večni čas jemal slovó
od svoje ljubice, Marcelle zveste,
od svoje obožavane neveste . . .
Solzeč ozrla se je v tisto stran,
kjer v dalji je izginil Aelian
in odhitela k materi potrta . . .

Pa ni šla v svojo sobo . . . Sredi vrta
na klop jo posadila je bolest.
Ni motil lip cvetočih je šelest,
ob mizo žalostna se je sklonila
in glavo v dlan si je naslanjala,
ihitela je Marcella, se solzila,
razmišljala, bedé je sanjala :
„Ah, lepa! . . . Ženin pravi, da sem lepa . . .
Fortuna boginja zares je slepa.
Lepoto mi je poklonila v dar,
osrečila me je z lepoto mar?
Lepota, ti opevana lepota,
dekletom kaj opasna si nam dota!
Kaj lep je stas in kaj je lep obraz?
Cvet nežen, ki živi le kratek čas.
Lepota! . . . Eno dvigne iz nižave
na zlati tron cesarski na višave,
a drugi je propast, mrtvaški prt . . .
Poguba strašna taka-le lepota,
nesreča, sužnost in sramota . . .
In meni bo lepota samo smrt! . . .
Najlepšo kralj si Atila izbere,
če v mesto prilomasti in pridere,
najlepša pa, gorje, sem bojda jaz!
Je sreča zame lepi moj obraz?
Kralj hunski, ti razbojnik — pa Marcella !
Divjaka za moža bi-ne hotela.
Pa saj bi le za sužnjo me ujel,
po sili bi trinog me grdi vzal . . .
Jaz sužnja kdaj? Ne, ne! To ni mogoče,

da dela Atila z menoj, kar hoče!
Jaz Hunov samo krátkočasna stvar,
jaz sužnja, ki ponosna sem Rimljanka,
svobodna ženska? ... To mi je uganka
življenja mladega najtežja — ah!
Ne! Saj ubije me ta hunski strah.
Gorje! Po žilah kri se mi ohlaja
in v prsih srce živo mi zastaja ...
Sramote takšne jaz ne preživim,
če pride, mrtva zgrudim se pred njim ...“

Pristopila tolažit jo je mati ...
In plakali na vrtu sta obé,
držali do noči se za roké ...

A tisto noč poskušala zaspati
Marcella dolgo, dolgo je zaman.
Šele ko jel se svitati je dan,
zazibalo jo je nemirno spanje,
nadlegovale so jo strašne sanje ...
Ah, videla je Atilo in boj
meščanov ljuti pred seboj ...

VI.

Viharna noč Emono je pokrila,
s perutmi črnimi jo je ovila
ko ptica velikanska, ko pošast
ujela mesto v svojo je oblast.
Ko svinec težke so noči peruti,
kar diha, jih ko strašno moro čuti.
Nevihtha pleše ples zdaj razuzdan,
oblak z oblakom ruva se pijan
pa dež razliva gost ... Hoj, burja piska
med bakhanalom. Včasí se zabliška,
če Zevs pogleda z jeznimi očmi
in vidi, kaj na zemlji se godi.

Vihar prinesel hunskih je divjakov
armado in iztresel jih je iz oblakov,
zato tako divja nocojšnja noč
in kaže vso demonsko svojo moč.

Ko listja je sovražnikov in trave,
pokril je tabor njihov vse planjave
okrog Emone . . . In sedaj gorje, gorje!
Svit brž napoči zadnjega ti dne,
pripravi na napade se, Emona,
ti vsega Norika najlepša krona!
To boj bo na življenje in na smrt,
vsak čas, vsak čas te zmane hunski črt!
Nikomur ne zatisne sen očesa
nocoj, strah prebivalce vse pretresa.
Ko zver preži že Hun in hrepeni
po plenu, da zdrobi ga med zobmi.
Zastraženi po mestu so stolpovi,
zastraženi z vojaki so zidovi.
Nocoj pripravljen rad je vsak meščan
za domovino planiti na bran,
Emono svojo hočejo oteti,
ne sme dobiti je barbar prokleti!
Najvišja misel ta zdaj spaja vse,
navdušenost, pogum navdaja vse . . .

Vse? . . . Nekdo misli le na maščevanje:
Avitus je poglobljen samo vanje,
skoval je že peklenski svoj načrt.
Iz mesta žene skoz vihar ga srd,
gredoč pa premišljuje v glavi svoji:
Kaj, če ga sreča kdo na nočni hoji?
In v sagum si ogrne isti čas
Avitus še tesneje svoj obraz . . .
Ko želje kdo uganil bi njegove,
načrte izdajalske in osnove!
Po ulici samotni hodi sam,
na duše dnu nekje ga še je sram.
In kakšna bila je doma ločitev!
Še sužnja je skrbela poslovitev
ob uri nenavadni . . . Stala sta
oba pri vratih in se bala sta
pa vprašala sta gospodarja plaha
in polnih temnih slutenj, polna straha,
če smeta spremiti nocoj ga kam,

pa odgovoril je, da pojde sam . . .
Osorno bil je sužnjema to rekel,
zavil se v sagum svoj, pa brž je stekel.
Laleta in Daryphora samá
zapustil je za stražnika doma . . .

In veter tuli, dež pa naletava,
Avitus v noči temni dalje tava . . .
Na poti včasi postoji boječ,
po žilah čuti kri ko tok goreč.
Do templja pride malega ob poti,
bil Izide je Afrodite hram,
stoječ osamljen ob vogalu tam —
Trud, ka-li, dvom se ga poloti,
pod nápušč stopi v vežo, povedri . . .
In zdi se mu, da nekaj govori
mu na uho pa vabi ga in vabi,
naj vrne se, osveto naj pozabi.
„Kaj?“ — kliče duh — „emonski si meščan,
ponosen rimski si še državlján,
pa domovino hočeš zdaj izdati?
V dno duše moral bi se sramovati!
Nazaj obrni zopet svoj korak,
za tvojo pot ve dosedaj le mrak,
hotenje tvoje zdaj še ni dejanje!
Tvoj tajni sklep, komu na svetu znan je?
Povrni se, kesaj se — in zločin
na dan ne pride nikdar iz temin!
Bedak! Mar kriva cela je Emona,
če ni hotela ljubiti te ona?
Povrni se, pa bodi korenjak
in bori s Huni se ko poštenjak,
povrni se!“ . . . Tik hrama vdari strela,
do tál se strese močna zgradba cela . . .
Mar to naj opomin je iz nebá,
migljaj vsevednega je mar bogá,
da ne greši naj, naj domov se vrne,
naj ne izvede je namere črne?
Pa stopi izpod strehe . . . Kam? Naprej?
Nazaj domov? . . . Fej, omahljivec, fej!

Stoji zavrt v svoj plašč in omahuje,
z vestjo bojuje se čedalje huje.

Zdaj nekdo sreča ga . . . Gorje, gorje,
če videl v Efialtovsko srcé
mu je gredoč neznanec tajnoviti.
Ne, ne! Saj v duši so načrti skriti! . . .
Prepozno je za kes . . . Ne, pregrdó,
prerazžaljivo bilo je slovó,
ki dala mu ga danes je Marcella
pri cerkvici krščanski! Ni hotela
ga niti slušati na cesti več!
V srcé zabodla mu strupen je meč
ošabnica . . . Ne, ne! Ta srčna rana
se ne zaceli sama . . . Maščevana
pač mora biti zdaj žalitev ta!
Naprej! Makar zato nocoj izdá
Emono Atili! . . . Da sklep je sklep,
ne sme se spremeniti več ukrep,
pa naj bo izdajalec domovine,
saj z mestom svojim vred on sam pogine!

Previdno hodi skozi mrak ko tat,
zavrt v svoj sagum . . . Že je blizu vrat.
Kako naj pride venkaj mimo straže?

Spoznajo ga . . . Nesramno se jim zlaže,
češ, da ogleda hunski si ostrog
v imenu mestne legije okrog . . .

In zginil skozi vrata je v temini,
Avitus Decius . . . Gorje očini!

Za zidom zunaj tam se plazi plah,
pred taborom ga hunskim mar je strah?
Dani se . . . Hunska straža ga ustavi . . .
„Pred Atilo želim!“ Avitus pravi.

„Pred Atilo — sedaj? Nesrečnež, stoj!
Prebodem z mečem tem-le te takoj!“

„Pa s kraljem slavnim moram govoriti,
od mesta čem mu ključe izročiti!“

„Od mesta ključe!... Ti mu sam jih daš?
Pa živ se ne povrneš, če je laž!“

In Decius Avitus že koraka
naprej ob strani hunskega vojaka
po taboru sovražnem skozi noč,
z osveto svojo v srcu. To je moč,
ki goni ga. Do cilja mora priti,
sedaj ne more več se povrniti,
vsak kes je zdaj prepozen... Vse zaman,
zločin osvete hoče novi dan...
V razsvétljen šator že mu stopi noga,
skoz zastor ga porine straža stroga —
In Decius Avitus že stoji
pred Atilo in gleda mu v oči...

„To torej tisto hunsko je strašilo“ —
si misli zdaj Avitus — „ki prelilo
že reke je krvi dotod gredoč,
ki le pogube širi svojo moč?!
To Atila je, ki pred njim trepeče
Emona zdaj, boječa se nesreče?
In ta tiran barbarski pred menoj,
sovražnik moj, bo zdaj zaveznik moj?“

Kralj vstal je ravnokar s počivališča
ponočnega, z razkošnega ležišča.
Še mlad je, s črno brado, črnih las.
Kralj gleda tujca, mrk mu je obraz...
„Kaj hočeš?“ — se zadere na Avita —
„Gorje, če je namera tvoja zvita
in zlobna!... Ključ imaš od mestnih vrat?
Emono svojo si prišel izdat?...
Ni treba pravzaprav mi ključev tvojih,
dovolj imam s seboj vojakov svojih,
ki ključev nič ne potrebujejo!
Sežgo vam vrata pa se vsujejo
pač tudi v vaše mesto... Kaj zidovi,

kaj Atili napoti so stolpovi!
Kaj misliš, da vse to ustavi nas?
Igrača nam je to za kratek čas!
Seveda s ključi vderemo popreje
v Emono, boj se izvrši gladkeje ...
Zato pa vzamem ključe mestne v dar,
četudi si ukradel jih makar ...
In kaj želiš zato zdaj, izdajavec?
Premislil dobro si si vse, hinavec?"

Decius Avitus.

Premislil, vse premislil! ... Trden sklep
je moj pretehtan dobro moj ukrep.
Ná ključe, v roke jih izročam tvoje,
polasti se, o kralj, Emone moje! ...
Porušiš tudi naše mesto v prah?

Atila.

Še danes mesto zrušim vam namah!

Decius Avitus.

In pomoriš po mestu vse ljudi?

Atila.

V potokih tekla vaša bode kri!

Decius Avitus.

Nikogar nočeš li pomilostiti?

Atila.

Za sebe hočeš me seve prositi ...
Uslugo za uslugo! ... Le imej
življenje svoje še makar poslej,
saj izdajalčevsko življenje tvoje
velike itak nima cene svoje.

Decius Avitus.

Ne prosim zase ... Mlado krasotico
mi pomilosti, dražestno devico!

Atila.

Aha, nevesto, ljubico, seve,
za njo ti krvavi sedaj srcé!

Decius Avitus.

Bila res nekdanj moja je nevesta,
sedaj ni več ... Zdaj drugemu je zvesta!

Atila.

Velikodušen si ... Lepó, lepó!
Dekleta pomiloščam ti, naj bo!
Je lepa res?

Decius Avitus.

Najlepša v vsej Emoni!

Kar demant je na tvoji zlati kroni,
Marcella to je izmed vseh deklet,
nikjer je nima lepše rimski svet ...
Kralj, tebi jo takorekoč žrtvujem,
na tvojo radost ti je zdaj darujem!
Kralj, ko zagledaš njeno divno rast,
napolni srce tvoje sladka slast,
ki nisi še nikoli je občutil,
nikoli je še nisi niti slutil!
Ah, ko zagledaš v njene se oči,
jih ne pozabiš več do konca dni!
Marcello lepo sebi, kralj, ohrani,
ne daj, da ti pogine med meščani!

Atila.

Marcella torej njeno je ime ...
Kako in kod pa pridem jaz do nje,
še danes zagotovo mi pokažeš!
Gorje ti, izdajalec, če se lažeš!

Decius Avitus.

Vse rad pokažem, kralj, ti, kam in kod,
do njene hiše sam pokažem pot.

Atila.

Življenje tvoje zdaj je v moji pasti,
Emončan, v svoji te imam oblasti ...
Že vzhaja solnce, v šator gleda dan ...
Emona branila se bo zaman!
Ti odpreš vrata nam — in moje čete

se v mesto vaše vsujejo neštete.
Trenutek še — in prosta bode pot,
premaganega mesta bom gospod ...

Decius Avitus.

In kar bo zate, kralj, najbolj veselo:
tam videl boš, dobil jo boš — Marcello!

Kralj Atila ozira se okrog,
posluša, vstal li ž njim vred je ostrog?...

„Naprej, naprej!“ Desnico krepko dvigne,
Avitu ž njo energično pomigne,
pa iz šatora stopita na plan.
Pomladni jasen ju pozdravi dan ...

Kar šine kralju gneva hlad čez lice,
potegne meč svoj silni iz nožnice
bogate, zlate — tabor ves ta čas
izvedel nemi je njegov ukaz!

Razvršča že armada se nebrojna,
po zmagi koprneča truma bojna;
cel sulic gozd izrasel je iz tal ...
Kdo Atila sedaj bi se ne bal!
In kralj popne na iskrega se vrana,
in že pomiče se armada zbrana
k obzidju mestnemu naprej pojoč
barbarske pesmi, divje vriskajoč.

„Brž odpri mesto svoje jim, Avite,
nestrpne že so trume bojevite!“ ...

L. Pintar.

O krajnih imenih.

V.

Jovan Vesel, pesnik Bleiweisovih Novic, si je bil izbral pisateljski priimek Koseski in s tem priimkom ga tudi navadno imenujemo. Izbral si je ta pisateljski priimek po svojem rojstvenem kraju Koseze pri Moravčah. Poleg teh Moravških Kosez pa imamo na Kranjskem še več krajev tega imena n. pr. Koseze v občini Zgornja Šiška, Koseze pri Vodichah in Koseze v Trnovski občini Ilirskobistriškega okraja — in vse te Koseze imajo v nemščini isto ime Kosese ali Koses, to se pravi, da sploh nimajo nemškega imena. Če se pa ozremo nekoliko po sosednjih deželah, najdemo še drugih Kosez, ki imajo poleg slovenskega še samostojno nemško ime — in če ima to nemško ime, kar bi bilo čisto naravno, kaj zveze s slovenskim, bi nas to utegnilo dovesti do pravega razumenja in prave razlage naših Kosez. Poskusimo!

Kazaze (nemško Edling) imamo na primer pri Doberli vesi in zopet druge Kazaze (nemški Edling) v občini Sv. Steben na Zili, poleg teh dveh pa še Edling slovensko Kajžice (morda po raznih posredovalnih oblikah nastalo iz „kážezice“ — kážez-, kážez-, kájž-?? —) v občini Bilčoves na Koroškem. Krajev z nemškim imenom Edling pa brez slovenske vzporednice je na Koroškem še več, ki nas pa seveda ne brigajo, ker nam za razlago Kosez (oziroma Kazaz) nič ne pomorejo. Tudi na Štajerskem imamo več vasi „Edling“, ki nas tudi ne zanimajo, če nimajo slovenske vzporednice, — zanima nas pa vas Kasaze (nem. Kassase) pri Petrovčah v Celjskem okraju, zanima zaradi tega, ker je nekdaj imela posebno nemško ime Edling. Pri Zahnu „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“ str. 92 namreč čitamo: „Kassasse (od. Kasesech?) Df. nw. Cilli bei Pletrowitsch, 1248 Edelingen, 1424 Edling, Kazezeh“. — Ta izpisek iz Gornjegrajskega urbarja nam izpričuje, da so se te spodnještajerske Kaseze v XIII. do XV. stoletju imenovala tudi Edling. Pa tudi za ene Koseze na Kranjskem sem zasledil podobno izpričevalo. Pri Schumiju „Urkunden- und Regestenbuch“ II, 278 imamo zanimivo listino iz leta 1265, v kateri se je Gornjegrajski opat Henrik vitezu Urhu Taehler-ju po pogrebu njegovega sina Friderika zavezal, da hoče tudi zanj in za njegovo hčer Perhto preskrbeti, da bosta tudi onadva, kadar umrjeta, v samostanski cerkvi na samostanske stroške pokopana. Vitez Urh je

Gornjegrajskemu samostanu za te pogrebe podaril ali volil posestva v Kosezah in Vodica. „Dominus Ulricus miles de Edelingen dictus Taehler dedit nostro monasterio in exsequiis sive sepultura filii sui Friderici pro remedio anime eiusdem filii omnia, quae habuit et habet apud Edelingen et in Woditz“. Iz te zveze „apud Edelingen et in Woditz“ mislim, da smemo sklepati, da so bila podarjena posestva v Kosezah in Vodica t. j. v dveh sosednjih vaseh, da so torej te „Edelingen“ Koseze pri Vodica za Šmarno goro. Prav zanesljiva pa ta kombinacija morda vendar ni, mogoče tudi, da so to kake štajarske Koseze (Primeri Schumi, Urk. u. Reg. II, 121.) Sicer pa naj bo ta stvar tako ali tako, iz navedenih vzporednic je razvidno, da odgovarja slovenskemu imenu Koseze nemško ime Edling, da moramo torej ti dve imeni tudi vzporedno obravnavati. Pri takem primerjanju pa pridemo do navidezno sicer drznega pa vendar dokaj verjetnega sklepa, da tiči za krajnim imenom Koseze beseda „knez“, ki pomeni menda za tiste davne srednjeveške razmere v naših krajih približno toliko kot „veleposestnik“ ali „boljar“. Potemtakem bi bili Koseze svobodni veleketje na alodijalnih zemljiščih. — —

Pa kako pridemo do tega čudnega sklepa? — Po etymologiji besede knez, ki ima svoj izvir v germanščini. Miklosich je v svoji primerjalni slovnici (II, 317) pri sufiksu „-ez“ naštel več takih v prastari dobi iz germanščine v staroslovenščino prevzetih besed, končujočih se na *агъ, азъ*. Ta končnica odgovarja germanski končnici „-ing“ n. pr.: germ. *kalding, stsl. *кладъ*, nsl. kladez (mrzlec, studenec) — germ. penning, stsl. *пѣнъ*, nsl. penez (Pfennig) — germ. scilling, stsl. *сѣлъ* (Schilling) — witing, stsl. *вѣтъ*, nsl. vitez (Held, Krieger) itd. Med te stare izposojenke spada tudi „knez“; iz stvn. chuning (König) imamo stsl. *кѣнъгъ кѣнъ* in nsl. knez (Fürst). — Zdaj pa vzporedimo „edeling“ in „kuning“; oba izraza sta izvedena z isto končnico „-ing“, s katero se sploh v germanščini izvajajo takozvana poodetna imena (patronymica) — podobno kakor v slovanščini s sufiksom -itje (nsl. „-ič“, srbohrv. „-ić“) n. pr. kraljič, gospodič, cesarič, plemič — češki: šlechtic, králevic, vojevodic, panic — a poljski: wojewodzic, krolewic, szlachcic, księżyc (mesec ali mlaj t. j. molodec ali mladi knez). — Torej „-ing“ je končnica patronimičnih samostalnikov in pomeni: „potomec, rojenec, sin“. — Stvn. „kuni“ pa pomeni prav tako kakor „adal“ (Adel) isto kar „pleme“ (Geschlecht) in sicer s pregnantnim pomenom „odlično, vrlo pleme“ t. j. plemstvo, plemenstvo plemenitvo (edles Geschlecht,

edler Stand). Potemtakem sta torej i „kuning“ i „edling“ popolnoma vzporedna izraza s popolnoma enakim pomenom t. j. potomec plemenite rodovine (ex nobilitate ortus, cf. Tacit. German. VII.: reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt = kralje (kneze) izbirajo po plemstvu, vojvode po hrabrosti (vrlosti, močastosti) — oba i „kuning“ i „edling“ sta torej „plemiča“ ali plemenitaša. — Če pa i kuning i edling pomeni plemič (homo nobilis, von gutem (edlem) Geschlecht, von vornehmer Abkunft), tedaj si lahko mislimo, da med „knezi“ in „edelingen“ ne more biti bistvenega razločka, samo da si besede „edeling“ menda Slovenci niso nikdar izposodili, besedo „kuning“ pa so že v davnini prevzeli in jo po svoje preobrazili v кѣнагъ, кѣназь, knez, in če prav slutim, tudi v кѣсазъ ali „kasez“. Na kaj se pa vendar opira ta slutnja, da bi bil „kasez“ ali „kosez“ isto po pomenu, kar „knez“? Prvič jo opiram na zgorej navedeno vzporednost imen Koseze (Kazaze) z nemškimi imeni Edling (Edelingen), drugič pa na obliko „ksiądz“ v poljščini, češ da imamo sled istega glasoslovnega pojava kakor v poljskih besedah „książę (knez) „książatko (knezič) „księga“ (knjiga) „książeczka“ (knjižica) tudi v slovenskem krajnem imenu Koseze, namreč da iz kń postane kš, dasiravno nikakor ne mislim prikrivati velikih težav pri razlagi tega postanka, vsaj tudi Miklosich brez kake podrobne razlage samo na kratko konstatira „kń ist zu kš geworden“. Zaradi izreke poljskega izraza naj citiram „Dom in svet“ (XXV, 50): „ksjonż“ v poljščini duhovnik. — Težava, se mi vidi, tiči v tem, da v poljščini sledi s (š) neposredno za k, da je poljščina torej iz stvn. kuning stsl. кѣназь vokal prvega zloga popolnoma eliminirala, v novoslovenski obliki „koseze“ se je pa pri poluglasniku ѣ prvega zloga stsl. besede кѣназь izvršila popolna vokalizacija. — Če si mislimo, da se je v poljščini prej izgubil vokal prvega zloga in potem šele izvršil prehod iz kń na kš, bi si menda morali isto misliti tudi za slovenščino. V tem slučaju pa pridemo do čudne zagonetke, kako naj bi na istem mestu, kjer se je izvršil kolikor možno popoln zator zlogotvornega glasnika, iznova nastopila popolna vokalizacija. — Na vsak način ima pri vseh teh premembah naglas zelo važno ulogo. Prvotno je bil naglas brezdvomno na osnovnem zlogu, torej kúning in tako morda tudi še v кѣнагъ, pri кѣназь se je pa menda že jel nagibati na drugi zlog in vzporedno s tem nagibanjem akcenta naprej se je zadaj vršilo izgibanje zlogotvornega elementa: kúning, кѣнагъ, кѣназь, knéz. — Kako pa je pravzaprav z naglaševanjem slovenskega imena Koseze?

Na Kranjskem, kolikor mi je znano, menda naglašajo povsod Koséze. Janežič ima v svoji zbirki „Cvetje slovanskega naroda“ str. 54 le-gendo „Sv. Barbara“ opremljeno z opombo „znana v Rožju in v Kazizah pri Zili“. Ta „i“ v obliki Kazizah je po mojem domne-vanju visoki ê (t): v Kazêzah, kar bi kazalo na naglašanje sred-njega zloga. Scheinigg pa ima (Carinthia LXXXIII [1893] str. 188) naglašeno „Kázaze bei Eberndorf“, kar pri polni vokalizaciji prvega zloga nikakor ni neverjetno. — Morda je pa Janežičev „v Kazizah pri Zili“ tudi samo „Kázazah“. Tudi krajnega imena Kozlog (nem. Grafenau) v občini „Brdo“ v Šmohorskem okraju ne smemo pozabiti. To ime je za naše vprašanje veleznamenito. Mislim pa, da se je prvotni Kózez¹ log t. j. КѢНАЗѢ ЛѢГѢ (Fürsten-forst) po haploglogiji skrčil v Koz log, pa da sta se posesivni pridevnik „kózez“ (koz) in osnovnica „log“ spojila v eno besedo Kozlog (gen. Kózloga, loc. Kózlogu — namesto Kózezjega loga, Kózezjem logu). Naglaševanje „Kózez“ je menda haploglogijo „Koz“ močno pospešilo. (Primeri Izvestja muz. dr. XIX, 48.)

V občini Migarje v Celovškem okraju se nahaja vas Kozesmoje (nem. Kosasmojach), njeno ime bi utegnilo v svoji prvi polovici biti tudi v zvezi s „kózez“ (Fürsten-) t. j. knež ali knezov, v drugi polovici zloženega imena pa imamo menda osnovnico „smoja“ (Senge, Brand) t. j. krčevina, kjer so goščavo in grmovje posmo-dili in požgali. Smoja (stsl. *смѣжа) je s sufiksom „-ja“ izvedena iz kor. smend (stopnjevano smond) ravno tako kakor „paša“ (Wei-deplatz) iz kor. pas, ali seča (planinski travnik ali izsekan gozd) iz kor. sek. — Kozesmoje bi bile potemtakem knezove smoje, knezove žeje,¹ knezove krčevine. (Primeri krajno ime Grafenschlag pri Svétli t. j. Zwettel na Avstr.)

Zgoraj sem že rekel, da dela razlaga prehoda iz *ń* na *s* (*s*) veliko težavo. Ker se pa sam nisem nikdar sistematično bavil s fiziologijo glasov in o postanku, razvoju in izpremembah zvokov nimam tistih jasnih pojmov, kakršnih je mogoče dobiti z eksperi-mentalno fonetiko, tedaj sem se obrnil do strokovnjaka v glaslo-slovju, da bi mi razjasnil ta izredni pojav imenovanega prehoda iz *ń* na *s* v poljskih besedah „ksiądz, księga“. G. prof. Olaf Broch mi je z veliko prijaznostjo raztolmačil to vprašanje, kolikor se dá to

¹ Primeri Izvestja muz. dr. XVIII, 89. Ko bi ne bilo genetiva „Žejan“, bi danes „Žeje“ drugače razlagal, češ da je to prosto iz „Žege“, kakor n. pr. v Vojih = v Logih (Plan. vestnik, XVI, 173.) noję = nogé, roję mu pokaži = rogé, voda sega že čez breje = bregove i. t. d.

v pismu z besedo in opisom razložiti. Če z dovoljenjem objavim to razlago v slovenskem prevodu, storim to zaradi vaje. — „Książdz, księga“, dve izposojenki davne dobe vneseni iz germanščine, sta v poljščini, kakor je videti, edini besedi, pri katerih je prešel **kń** v **kś**, sta pa tudi edini, ki imata iste glasovne pogoje, namreč **k** + mehki **ń** (t. j. **n** izgovorjen s sprednjim zgornjim robom jezika) in za **ń^{om}** sledi hohnik. Če poskusimo zasledovati prehode glasov, nam je gotovo upoštevati vse te razne momente. Tako proizvajani **ń** se pretvori, ako je zatvor sapnega toka le na rahlo priprt, t. j. če kak vztrajnostni moment povzroči, da ostane zapor nepopoln, — se pretvori v šumnik **ś**, to je dorzalni **ś**, ki je pa seveda pod vplivom predidóčega **k** brezglasen. Potrebni vztrajnostni moment pri **n^{ovem}** zatvoru sapnega toka pa utegne imeti svoj razlog v hohnjanju naslednjega samoglasnika. Artikulacija dorzalnega (mehkega **n^a** in dorzalnega **ś** in **ź** je dokaj skladna ali soglasna, t. j. se precej ujema. Če zapremo pri izgovoru teh dveh glasov (**ś**, **ź**) sapnemu toku prohod skozi usta, ob enem pa obdržimo karakteristični položaj jezika (torej, da prav malo približamo jezik nebu) in znižamo nebno zavesko (Gaumensegel), tedaj dobimo poseben „t. j. jasno dorzalni (mehki) **n**“. Tako prof. Broch razlaga bližnjost med **ń^{om}** in **ś^{om}**.

Toda vrnimo se h krajnim imenom nazaj. Tudi hrvaščina pozna to ime, glej Rječnik (IV, 879): „Kasezi, Kaseg, m. pl. mjesno ime XV. i XVI. vijeka“....svete moči v Kasezih....u svetago Ivana v Kasezih....Karin s Kaseg....Vidas s Kaseg. Če primerjamo ta „Kasezi, Kaseg“ recimo s paradigmom „nom. bozi, gen. bogŭ“ pa s slovenskim „Koseze, Kosez“ (oz. paradigmom nom. paťje, gen. paťj), tedaj dobimo vtis, kakor da so oblike napravljene deloma po moški i-deklinaciji, deloma pa po o-deklinaciji, oziroma da je genetiv Kaseg še od prvotne neomehčane izposojenke **късѣгъ**, (ozir. **късѣгъ**), Koseze pa od palatalizirane oblike **късѣзь** (ozir. **късѣзь**).

Nekaj oblik z **s^{om}** (Koseze) smo torej nabrali tudi v jugoslovanščini, vendar je tukaj večina z **n^{om}** bodisi v osebnih priimkih: Knez, Knezovič, Knežič, Knižek, Knežević, bodisi v krajnih imenih. Rječnik (V, 114—116) jih ima precej naštetih; Knezi, Knezlac, Knezovac, Knezovljani, Knez-selo (v Srbiji), Kneževac, Kneževići, Knežević-kosa, Knežgorica, Knežina bara, Knež-polje i. t. d.

Na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem je tudi še nekaj takih krajnih imen n. pr. Knez (v občini Solčava), Kneža (Grafendorf v občini Riže), Kneža (Grafenbach v občini Djekše), oboje na Koroškem, Kneža (v občini Grahovo na Tolminskem). Grafenbach je

v IX. stoletju v listini še imenovan „iuxta aquam Knesaha, v XIII. stoletju pa že Grafenbach. — Dalje imamo še Knežak (Grafenbrunn), Knežja vas (Grafendorf, pri Dobrničah), Knežja njiva (Grafenacker, pri Starem trgu), Knežja lipa (Graflinden, na Kočevskem), Knežni vrh pri Blanci v Sevniskem okraju. Knasweg (tudi Knefsweg — slov. Knežiče) se nahaja v Celovškem okraju — in Gnesau pri Himmelbergu je menda Knezovo, v listinah dvanajstega stoletja je pisano Gnessow, Gnessau. —

Dasiravno torej „knez“ v primeri s „kasez“ prevladuje, vendar mislim, da se mi je posrečilo do nekolike verjetnosti dokazati, da je oboje eno in isto, pa da so „kaseze“ uprav svobodniki (Freibauern), vlastelini, posestniki z dednim nasledstvom. — Svobodniki (Koseze) niso bili podložni kakim zemljiškim gospodarjem [grajščakom], ampak so plačevali zakupnino neposredno deželnemu knezu . . . Edlinger od. Freisassen hatten keinen Grundherrn, sondern zinsten unmittelbar dem Landesfürsten, besaßen oft auch ihr eigenes Recht, von welchem der Appel an den Vicedom ging. Vicedom (vice domini, namesto gospoda) je knezov namestnik, ki je pobiral davke in knezove dohodke ter izvrševal v odsotnosti kneza sodnjo oblast nad deželnokneškimi mesti in trgi. —

Dr. Janko Lokar:

Trdinov „Izprehod v Belo Krajino“.

Izmed prelepih izprehodov po novomeški okolici se je zdel Trdini najprijetnejši tisti proti Gorjancem in čez nje v Belo Krajino.¹ Kadar ga je obhajal v „otožnem središču dolenjske birokracije in revščine“ dolg čas ali kaka druga duševna stiska, je nastavil pot po Karlovški cesti proti Metliki, večinoma sam, včasih pa s pokojnim sodnim nadsvetnikom Vojsko. Kot dijak, vračajoč se iz mesta na velike počitnice, sem ju srečal parkrat v veliki julijevi vročini že ob dveh popoldne blizu Luže. Suknji čez roko, brez telovnika, srajci široko odpeti, Trdina s svojim črnim slamnikom za sedem do devet grošev na glavi, Vojska gologlav — tako sta jo ubirala proti moji domačiji.

¹ Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga: Izprehod v Belo Krajino. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8°. 462 str. Cena broš. 5 K, vez. 6 K 20 v.

V deseti knjigi Trdinovih „Zbranih spisov“ je nabran v lepi obliki ogromen zaklad folklorističnega blaga o Podgorcih in Belokranjcih, torej o krajih takraj in onkraj Gorjancev. Knjiga razpada v dva dela: prvi govori o Podgorju in Podgorcih, o zemlji in ljudeh, o rodovitnosti Podgorja in njegovih zanimivostih, o njegovih gradovih in njihovih posestnikih, o revščini, pokvarjenosti, poštenju, pravadah, nevednosti, vražah, lahkovernosti, zabavljicah in jeziku Podgorcev, o njihovi delavnosti, o njih demokratizmu in napredku — drugi še obširneje o Beli Krajini in Belih Kranjcih, kaki so po postavi in srcu, po jeziku in šegah, po veri in praznoverju, po izobrazbi in gospodarstvu, kako se mučijo in vesele v svoji ljubljeni domovini in kako sodijo o tujih krajih in ljudeh, kamor jih odganja skrb za kruhom. Prehod med obema deloma tvori popis Gorjancev in življenja na njih vrhovih s štirinajstimi bajkami z Gorjancev in s kratkim obrisom „Gorjanci v zgodovini“ ter s sliko hajduškega in tihotapskega življenja na njih in ob njih.

Po vseh teh krajih te vodi domoljuben, za napredek naroda vnet mož. Zato bere levite nemčurskim graščakom in boljšim posestnikom, oderuškim župnikom in pokvarjenim meščanom, naj bodo že doma v Novem mestu, Metliki ali Črnomlju. Imenuje jih s pravim imenom, kakor sploh osebe v svojem „Izprehodu“. Kdor je živel na Dolenjskem, jih izvečine pozna, slišal pa je o tem ali onem skoro vsak, ki se zanima — recimo za kulturno življenje Slovencev. Ker niso slike teh oseb laskave, ampak resnične in živimo v časih, ko nas zanimajo najbolj osebnosti, odlože z zadovoljstvom knjigo iz rok vsi oni bralci, ki jim ni za probleme kateregakoli „slovja“. Pa tudi oni, ki bodo iz omenjenega vzroka stresali z glavo, češ da je izšla knjiga nekaj desetletij prezgodaj, se je bodo v globini svojega srca veselili. Folklorist se bode naslajal ob nji, dasi se namuzne tuintam posameznim naivnim mestom ta ali oni izmed resnejših. Tudi zgodovinar in razni drugi -isci in -ovci ne bodo z vsako malenkostjo zadovoljni. Tak -ovec n. pr. sem jaz, ki sem se spotaknil takoj na prvi strani ob etimologično razlago imena „Kandija“, kakor jo je povedal Trdini rajni šmihelski župnik Mejač, češ „nekdaj, ko še ni bilo nič vasi, so igrali tukaj komedijanti, ki so hodili razveseljevati Novomeščane. Besedo „komedija“ izgovarjajo ljudje še dandanašnji „komendija“ in včasih „kamendija“; skrajšana se zdaj glasi Kandija in pomeni torej to kar „igrališče“. Trdini se zdi ta izpeljava mogoča, jaz pa sem prepričan, da je nemogoča, in si razlagam ime tako-le: Kandija je Kondija z dolenjsko izreko

glasnika a, t. j. domačija Konde, katero ime se še nahaja v Kandiji. O Gotni, Irči in Smolinji vasi ter Draganjem selu se je pri nas že govorilo, zato molčim.

Vsakdo pa bode čital brez dvoma z veseljem, kako je veseljačil na Prežeku Andrej Smole s Prešernom in s turnskim grofom Anastazijem Grünom. Zgodbo je pripovedoval Trdini gotenski krčmar Petrič, bivši oskrbnik na Prežeku. Ker je ravno prilika, povem še jaz nekaj, kar sem zvedel od enega izmed lastnikov gradu. Stene sobe, kjer sta se zabavala Smole in Prešeren s svojimi prijatelji, so popisali ti veseljaki vprek in vprek z verzi in opombami. Dolgo let je ostalo vse neizpremenjeno. Nekoč pa je naročil gospodar novemu oskrbniku, naj očedi grad zunaj in znotraj, kolikor ga more sam. Ker mu je pozabil naročiti, naj pusti prostor, kjer se je veselil Smole s Prešernom in z drugimi, pri miru, in ker se je zdel ta prostor oskrbniku najgrši, je vzel metlo v roke in pobelil vse stene.

Na tem mestu se mi zdi umestna majhna opombica glede uredništva: vse hvale vredno je, da je pustil urednik Trdinov spis, kakor ga je dobil, in da ni nikjer izpreminjal njegovega jezika, vendar bi bil lahko popravil očitne vsebinske napake, kakor Matija Smole, ker utegnejo koga motiti, kakor bodo poznavalcu male, skoro mimogrede vržene opombe živa priča sposobnosti Trdinove za folkloristična dela enake vrste. Z veseljem n. pr. je čul pri Zajcu besedo „državo“ v pomenu „gospodarstvo“, ali je zapazil kot znak napredka, da se sramujejo Podgorci svojih vrah pred neznanim človekom. Podgorske lahkovernosti nam ni mogel boljše pokazati, kakor z grozno prigodbo o umorjenem popotniku nad Gorenjo Težko vodo in z zabavno pripovedko o krčmarju na Luži, ki je zadel v veliki loteriji pol milijona. Ob razvalinah mehovskega gradu vidi v duhu, kako naskakuje nečloveško trpinčeni podgorski kmet trdnjavo gospoda Mindorfa, „des ärgsten Bauernschinders“. Hrabrega Podgorca spremlja pisatelj od tal hriba do vrha, trepetaje motri njegovo borbo, obupavaje gleda njegovo izgubo, vriskaje pozdravlja njegovo zmago, zavzetje mehovskega grada. Tako živo sliko, kot je Trdinova, more zamisliti samo resničen prijatelj ljudstva! A ko začne vršiti kmet svojo sodbo nad ujetim sovražnikom, se obrne Trdina v stran. Za kulturnega človeka pregrda slika!

Z Gorjancev se odpira Trdinj razsežen razgled, in na Gorjancih začne misliti o dveh za slovenstvo neizmerno pomenljivih pojmi, o cerkvi in gradu. A on ne pozna sovraštva in pristranosti. Luč in senco deli po zasluženju. Poleg ran in škode vidi tudi korist. Poleg

nemčurskih graščakov rodoljuba Rudeža, poleg oderuških duhovnikov semiškega dekana Aleša, ki se trudi za blagor ljudstva, a ga za zahvalo opravljajo semiške tercijalke. Graščaki so sicer za kmeta izvečine zlo, a nauči se od njih lahko marsičesa, n. pr. sviloreje od gospe Smolove ali od slatniškega Macha, zemljedelstva od Adolfa Jelovščka pl. Fichtenaua, hmeljarstva od ruprčvrške graščine, čebelarstva od Langerja i. t. d.

Mnogo več veselja kakor s Podgorci ima Trdina z Belokranjci, o katerih pravi, da so „visoke rasti, zdravega in močnega života in se drže pokoncu, ne pa pohuljeno in sključeno, kakor tako pogostoma drugi zapadni Slovenci. Med možaki se vidi dosti lepih in junaških glav in obrazov; ženske so krepke in trpežne, ali nežnih in milih lic sem malo opazil. Za pravilo se more postaviti, da je moški spol lepši, ženski pa grši nego na Dolenjskem, veliko bolj zdrava in jederna pa oba,“ ali da „še niso izgubili prostodušnosti, in blagosrčnosti slavjanske, človek jim sme zaupati, se nanje zanešiti.“ Njihovi nadarjenosti se nič manj ne čudi, češ „z duševnimi zmožnostmi je Bela Krajina prebogato obdarjena, da se ne ustraši v tem obziru niti bistroglatih Gorenjcev. Otroci se pridno in lahko uče, da se duhovniki in učitelji kar zavzemajo in v en glas potrjajo, da se na take niso še nikjer namerili. To ni nič posebnega, če se navadi kdo vseh črk že prvi teden. Pokazali so mi dva dečka, ki sta se jih naučila v en dan. Dijaki, ki dohajajo odtod v novomeške šole, se ne morejo prečuditi svojim dolenjskim součencem, da so tako nemarni, neumni in zabiti, in jih dohitevajo in prehitevajo dostikrat brez truda, dasiravno jim dela silne težave nemščina, v kateri se doma večjidel niso urili.

To prednost priznavajo Belokranjcem Dolenjci sami in jo pripisujejo nekateri jedrosti in čvrstosti njihovih žen, drugi večji treznosti moškega spola, še drugi pa lepi nravnosti in nravnosti celega življenja. Ti vzroki se ne morejo pobijati, ali se ne sme prezreti še eden, ki je morda glavni, namreč čistost in bogastvo belokranjskega narečja.“ Glede tega misli Trdina, da so si ohranili po ugodnejših okoliščinah med zapadnimi Slovenci edini Belokranjci bogati zaklad, moč in gibkost svojega jezika. Zato govore spretno in ne mislijo počasno in pretrgano. Pri njih se dvigajo v družtvih tudi žene in pretresajo iste predmete kakor možaki. To pa tako gladko in temeljito, da mora človek strmeti. Tako je n. pr. navdušila na shodu pri Treh farah, postarna ženica vse poslušalce s političnim govorom, da morajo odrediti starši mladino v slovenskem duhu za

korist in podporo matere Slovenije. Domoljubju Belokranjcev poje Trdina visoko pesem in navaja mnogo ganljivih slučajev in prizorov iskrene domovinske ljubezni. Kulturni zgodovinar, ki bi se zanimal za stvar, bi zlahka povečal njihovo število in nam sporočil skoro neverjetne stvari. Tako n. pr. so se dali rodoljubni možje iz Črnomlja rajši pretepsti in v svinjak zapreti, kakor da bi volili z nemčurji in zatajili svoj jezik, ki ga smatrajo „Kranjci“ za hrvaščino.

O izobrazbi Belokranjcev se ne more izraziti Trdina pohvalno. Manjka jim šol. Svoje praznoverje so pokazali jasno s pripravami na konec sveta l. 1873. No, v tem oziru se celo takozvana inteligenca ne odlikuje posebno, zato zamerimo belokranjskemu kmetu kvečemu Klek in podobne prazne vere. Glede vere se mi zde zelo značilne sledeče misli Belokranjcev:

Bog je premoder, da bi ga mogle razžaliti tako borne in neumne stvari, kakor smo mi ljudje.

Vere so kakor nekatere podobe. Vsak misli, da gledajo vanj. Tako mislijo tudi ljudje, naj bodo katerekoli vere, da bog le njih vidi in ljubi.

Poštenje je vredno več kakor vera. Vero smo prejeli od staršev, poštenje pa smo si pridobili sami.

Vere so različne, ali dobre, ker vse zapovedujejo, da moramo Boga častiti in pošteno živeti.

Naša vera je najbolj prava za nas, druga za druge.

Vsak človek veruje nekoliko preveč in nekoliko premalo; tak ni nobeden, da bi vse verjel ali vse tajil.

Vere so za ljudi, resnico pa je bog pridržal sebi in je ni še nikomur razodel.

Vera brez pravičnosti je krčma brez vina.

Da je Trdina v resnici dobro študiral Belokranjce, priča njegova opazka, da jim ne da kritična narava, da ne bi, kjer je prilika, štrcnili na bližnjega kake kaplje črnila in mu prišili kake krpe.

Lep del svojege znanja zajema Trdina od belokranjskih krošnjarjev, ki so se razlezli čez vso Avstrijo, večji del Nemčije, del Francoske in Ruske in izpodrinili Kočevanje. To jim ni bilo težko, ker so se ti sami onemogočili s svojim značajem, tako da bi jih n. pr. Bavarci najrajši vse po vrsti poobesili.

Na svojih krošnjarskih potih so se Belokranjci tako izobrazili, da se človek čudi njihovemu modrovanju in njihovim opazkam o sebi in tujcih, in to o vseh slojih in na vseh poljih.

Trdinovi pomenki s krošnjarji zavzemajo dober del knjige. Mestoma so zelo zanimivi in tudi za izobraženca poučni, n. pr. krošnjarja Pavleta stališče glede maternega jezika. Od označb tujine navajam sledeče: Pavletu je bil dan poseben nos, kakršnega nima vsak. V Švici mu je dišalo po planinskih rožah, med Rajno in Nekarjem po hvojni smoli, v Alzaciji po muškatu, v francoski Lotaringiji po žlahtni resedi in naših slovenskih nageljnih, na Bavarskem po pehtranu in drugih vrtnih začimbah. Komaj je prestopil avstrijsko mejo, je udaril vanj nov duh, ki je imel povsod nekaj težkega, zoprnega in nezdravega. Samo v gornjem Estrajhu je včasih zavonjalo prelepo po madnih jabolkih, ali še večkrat pa po gnilih. Na Tirolskem je smrdelo po kozlih, na Salcburškem po babjem potu, na Dunaju po milu in krznariji, v doljni Avstriji po scalnici, na Štajerskem po vetrovih, na Koroškem pa po vseh teh grdobijah obenem.

Čehe in slovanska narečja je označil Pavle tako-le: „Nekaj posebnega imajo vsekako v sebi, da se človeku ne priljubijo kmalu. Zdeli so se mi preveč sami zase, tujcem ne verjamejo nič in jih gledajo nekako pisano in plašno. Čudil sem se, da so si med sabo tako podobni; kamorkoli sem se ozrl, sem videl isto debelo glavo, isto robato in zabuhlo lice, iste debele nosove in ustnice in sploh iste čvrste in negospodne črte in ude. Od njihovega jezika so me bolela ušesa. To škriplje in hršči, kakor da bi trl kosti. Slovenski in hrvaški jezik sta mi oba že od malih nog domača in se mi vidita enako blagoglasna in lepa. Druga slavjanska narečja pa mi done kakor neka spakarija. Porečete: kaj, ali ne spodablajo na slovenščino bolj nego brat na brata, da jih razumeš za silo brez tolmača? Tega ne tajim, ali tudi opica je človeku močno podobna in se mu vendar gnusi.“

Zanimive so draginjske razmere pred l. 1848. Mernik pšenice je veljal trideset grošev, dostikrat samo štiri dvajsetice, ravno toliko tudi vedro izvrstnega vina. Funt govedine je stal kakih pet ali šest krajcarjev, bravina je bila zmerom kaka dva krajcarja cenejša. Če se je zahtevalo za sedem jajc groš, so ljudje vpili na draginjo. Vrč najboljše stare slivovke je veljal goldinar, kar se jim je zdelo nečloveško veliko.

Razmerje ljudstva do Napoleona nam kaže pričujoča Trdinova knjiga tako, kakršno je bilo v resnici in ga nam kmet še zdaj tu in tam slika, ne pa kakršno se kaže v nekaterih pesmih in pripovedkah, katerih krstni botri so bili mežnarji in duhovniki. Belokranjci so rekli: „Napoleona nam je poslala sreča, cesarja Franca pa previdnost božja.“

Konča se knjiga s Pavletovimi življenjskimi dogodki in njegovimi pravili, s plodom njegovih življenjskih izkušenj. Nekatera — brez pridejane razlage — se glase: Živi vsekdar pošteno! — Veliko ne verjemi nikomur, najmanj pa samemu sebi! — Ne delaj nobene reči, ki ne obeta koristi! — Skrbi, da pridobiš veliko denarja! — Ljudi imej v vseh drugih rečeh za dobre, kadar pa gre za dobiček, boš vsekdar ravnal pametno, da se jih plašiš in jim ničesar ne zaupaš! — Stanu, v katerega te je postavila usoda ali katerega si sam izbral, se okleni iz vsega srca, posveti mu vse sile in moči svojega telesa in duha! — Zakona ne odlašaj, ko prideš v potrebna leta! — Govori in obnašaj se ob vsaki priliki modro in možato!

Knjiga izzveni torej z naukom, kakor nas uči Trdina v večini svojih del. Ta njegova tendencioznost kvari čisto uživanje njegovih spisov. Bajke n. pr. niso niti čisto narodne, niti čisto literarne, ampak polovičarska zmes. Zato ne morejo zadovoljiti estetika. Že omenjene, v tej knjigi priobčene bajke so izvečine etijologičnega značaja ali vsaj podobnega izvora. Kakor vsi drugi narodi, tako jih imamo tudi Slovenci precej prav lepih. Trdinova „Gospodična“ je n. pr. razlaga imena znanega studenta na Gorjancih, „Krvavi kamen“ razlaga rdečino na kamenu blizu cerkve sv. Miklavža i. t. d.

Naši „mladi“ štejejo Trdina za svojega patrona. Če delajo to zaradi njegovega jezika in sloga, zasluži to čast v polni meri tudi s to knjigo, katero smatram za najlepše, v slovenskem jeziku napisano folkloristično delo, iz katerega bomo lahko črpali bogatega gradiva za „Jugoslovansko enciklopedijo.“ Na posameznih mestih se mi sicer zdi, da govori iz svojih junakov Trdina, a v splošnem je zapisal to, kar je čul in videl. Za njegovo verodostojnost mi pričajo poleg jezika malenkosti, za katere vedo komaj prebivalci najbližje okolice, n. pr. na str. 378. omenjena votla bukev, kamor so spravljali poljanski hajduki svoj plen, in kapelica, stoječa na prelogu gore. Tudi ga ne morem dosti popraviti. Graničarskih rdečih kap pač niso uvedli v Poljanah krošnjariji, ampak so prinesli to nošnjo Poljanci s seboj iz svoje prvotne domovine. Velika Trdinova zmota pa je, da so čistili Belokranjci sv. Feliksa bolj goreče kakor Boga. Sv. Feliks je podgorski svetnik in Belokranjecem neznan. Morda so ga molile posamezne metliške in semiške tercijalke. Jaz sem prvič zvedel za njegovo eksistenco, ko sem prišel v Novo mesto v gimnazijo. Moja devetdeset let stara teta, Poljanka, ga ne pozna.

Joso Jurkovič:

Umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu.

Umetniške razstave imajo namen, da se seznani publika z eno najvažnejših komponent kulture. Pri nas nima upodablajoča umetnost nobenega glasila; umetniki gredo svoja pota, občinstvo navadno ne ve o njih drugega, kakor da živi ta in oni umetnik v slabih razmerah. Jakopič je tvegall vse, da bi odpomogel tej mizeriji, da bi imela tudi slovenska upodablajoča umetnost svoj kotiček in da ne bi bila samo privesek na tujih razstavah. In zdaj, ko so porumeneli kostanji po Tivoli in šumj listje z njih, so zbrali umetniki plod svojih sanj in svojega truda, da ga položijo pred vse, ki so žejni lepote.

Razstava združuje dve skupini: skupino, ki si ni nadela nobenega imena, in „K. S. U.“ t. j. „Klub slovenskih umetnikov“. V prvi razstavlja klub „Sava“, ki deluje na Slovenskem že od razpada „Slovenskega umetniškega društva v Ljubljani“ in razstavlja tudi izven domovine ter je predstaviteljica slovenske upodablajoče umetnosti pred Evropo. V tej skupini razstavljajo tudi umetniki, ki ne pripadajo nobenemu klubu in se le ob priliki razstav priklopijo tej ali oni skupini. — K drugi skupini pripadajo umetniki, ki so pristopili ob priliki IV. jugoslovanske umetniške razstave v Belgradu kot slovenski oddelek k jugoslovanskemu umetniškemu društvu „Lada“ in si dali sedaj ime „K. U. S.“ —

Ivan Grohar ima na tej razstavi samo eno sliko in sicer zadnjo, ki je ni mogel popolnoma dovršiti. Žalost se poloti človeka pred to sliko „Na polju“, ki prekipeva življenja in zdravja, če se pomisli, da jo je delal umetnik, ko je vedel svojo usodo in mu je postajala roka nesigurna, a pred njim je stala večno mlada narava in ga vabila... Še mu ni dalo hrepenenje miru: v dalji je videl nove ceste, podal se je na nje — pa jih ni dohodil. Monumentalno, celo nekoliko teatralično v gibanju in v svetlobnih učinkih je to v širokih barvenih ploskvah izvedeno delo.

Rik. Jakopič ima dvajset del, deloma izvršenih slik deloma skic. Kdor bi rekel, da so nedosežna, ali pa kak drug lapidarnější epiteton, bi povedal banalnost. Težko je označiti vsaj približno, katera je boljša in najboljša. Vsi mogoči toni in kontrasti

barv, vsa moč in drhtenje narave je združena v teh slikah, vse je razkošna pesem narave. Ali je lepši „Faust“ ali „Über allen Wipfeln...“, ali „Polje“ ali „Kamenitnik“? Kdor gleda Jakopičeve slike, ne primerja — samo občuduje!

Mat. Jama je zastopan na tej razstavi kvantitativno dobro, četudi niso vse slike kvalitativno enake. Pustil je nekdanji malo trd način slikanja, kjer je ustvaril ubrane slike, in postal bolj uglašen, kar kaže „Večer na Donavi“. Najboljše slike so „Hiše v snegu“, „Cvetlice“ in „Stari grad“.

Peter Žmitek razstavlja tri letošnje slike, druge so iz zadnjih par let. Med novimi je najboljši portret Aškerca na mrtvaškem odru. Pozna se sicer, da je delo trenutka, vendar je karakteristika dobra. Najboljša njegova slika pa je „Na Kostanjevici“ in kaže v bujnih barvah Hrvice, ki se vračajo v opoldanski vročini od prošenja.

Maksim Gaspari je v skromnem kotičku razobesil svoje kompozicije narodnih motivov. Otrsa se počasi svoje stare risarske metode in študira naravo, vsled česar postajajo slike bolj plastične, sočne, dasi motijo še nekoliko preveč municijozni rekviziti.

Fr. Tratnik razstavlja samo svojo „Obupano mater“. Nekaj demonsko-tragičnega je v tej sliki. Turobno ozadje, mati, ki ji je bolešča spasila obraz, v naročju mrtvo dete. Temno nebo se zdi podobno pošastim, ki se plazijo z zlobnim rezanjem.

Srečka Magoliča, starejši in mlajši, sta zastopana s petnajstimi slikami. — Pavel Gustinčič s svojo sliko „Pred jamo“ ni podal ničesar, kar bi bilo karakteristično za njegov talent. — Fran Klemenčič, ki je prej risal v širokih ploskvah, je postal bolj gladek in tudi medel, kar prepriča vsakega njegova „Predica“.

Lojze Perhavec in Anica Zupanec sta začetnika, ki iščeta smeri in potov, ki bi odgovarjali njih individualnosti. Vsako tipko pritisneta, da bi dobila ton, ki bi bil pravi, manjka še odločnosti.

Napotnik je razstavil „Egipčanko“. — „Stari most“ Slavka Smrekarja sodi v kako „Gartenlaube“.

Med kiparji so v tem oddelku zastopani štirje, dasi je različnih kipčkov in dekorativnih figur mnogo. Fran Berneker kaže svojo „Suzanico“, marmornat kip, iz katerega veje nežno občutena poezija mladosti. — Lojze Dolinar gleda v globino bede in obupa; sključene, izžete postave, ki pozdravljajo smrt, so predmet njegovih del. Turobni so ti „Izgnanci“, ljudje, ki jih je bruhnilo življenje na prod, ki jim je izsesalo moči. Njegov portret Jakopiča izraža vso bolešča ženija, ki stoji na višavi in je žalostno sklenil roke, ko je

videl, kaj je pod njim. „Utopljenka“ je tehniško priprosto in mišiško izborno podana. Satirični kipček predstavlja Ant. Aškerca na grmadi; izraz je dobro pogojen, vendar se kaže, da ni Dolinar tukaj v svojem elementu in ni tiste eruptivne moči kot v „Izgnancih“ in „Pokopu“. — Ivan Zajec ima največ kiparskih del na tej razstavi; stvari so večidel dekorativne in ne segajo čez srednji nivo. Med boljšimi so „Zvečer od dela“, „Težaki“ in „Ribiči“. — Anton Štefinc je kipar, ki ne kaže posebne globine; stvari so dokaj spretno narejene, vendar brez vsake iskre. Najboljša je „Magdalena“, sicer precej konvencionalna, toda vsaj v masi dobro zamišljena.

V nadaljnjih prostorih, v večji in stranski sobi ter kabinetu, razstavljajo člani „K. S. U.“ s svojimi gosti. —

Ferdinand Vesel stremi za neefektiranim načinom izražanja, vsak material mu je dobro došel, da doseže svoj monumentalno-enostavni učinek. Dolgo mora človek stati pred temi temnimi slikami, da občuti njih moč in ubranost. Zlasti pri „Usodi umetnika“ in „Krotenju moči“ so mišičaste postave kot pri Rubensu. — Matej Sternen kaže, da je stal pod različnimi vplivi in gre malo preveč za hipnim efektom, je pa sicer velika potencia in rutiniran do skrajnosti. „V salonu“ je izborno izvedena, posebno v levem spodnjem delu. Pri pokrajinskih slikah motijo nekoliko premočni kontrasti tonov daljavo zračne perspektive. Gospa Klein-Sternen hodi približno ista pota kot njen soprog. — Hinko Smrekar, ki razstavlja svoje karikature in pravljice, je izredno nadarjen in originalna prikazen v našem slikarstvu. V avtokarikaturi, ki nosi španski podpis: „Don Henryquez Smerecara de Lubiana y Carniola“, je čudovito združil ves svoj bridki humor in brezobzirnost. — Ivan Vavpotič je uglašen umetnik, ki se mu obnesejo detajli. — Ivan Franke marljivo slika v svoji stari maniri. — Z enim prav posrečenim umotvorom se je udeležila Henrika Šantel; bogatejši je Saša Šantel, ki pa ne nudi mnogo zanimivega. — Kot gostje „Kluba S. U.“ so razstavili Rud. Gasperin, H. Gerbič in Fran Ropret.

Ta jesenska razstava je bogatejša in raznovrstnejša, kakor so bile običajno dosedanje. Naj sledi moralnemu uspehu enak materialen!

Josip Premk:

Tobijeve noči.

III.

Takoj po obedu je odšel Izdor v svojo sobo, razgrnil po mizi široko polo papirja in zastavil pero odločno, kakor se je namenil, pa so mu zastale misli že pri drugem stavku. Stopil je do okna in potem zopet k mizi, pa je napisal samo par nerodnih besed in zopet prenehal. Naposled je raztrgal papir na drobne kosce in vzel iz miznice drugo polo. Zatisnil je oči, kakor da hoče še enkrat premisliti vse, za kar se je odločil, nato se je sklonil nizko nad papir in pričel s tresočo roko:

Draga Helena!

Ne sodi me napačno, ko prečitaš te vrstice, saj veš, da bom nosil do konca dni v svoji duši le tebe, ki si začetek in konec vseh mojih misli; toda med nama stoje žalibog druge osebe, ki nama branijo, da bi kdaj uživala tisto srečo, ki sva jo sanjala tako hrepeneče. Vztrajal sem ob svojem sklepu v trdnem upanju, da se oče morda vendar premisli, a vse zaman: on je trd in neizprosni kakor prvi dan. Lahko se sicer zopet vrnem k tebi a prišel bi praznih rok, berača pa menda ne boš jemala, in zato je bolje, da se najini poti ne srečati nikoli več. Žalostne so te besede in mnogo noči sem prečul v mučnem razdvojenju, predno sem se odločil, da jih napišem. Ti me morda prekolneš. Ne stori tega, Helena, zakaj, da ti je mogoče pogledati v mojo zbičano dušo, bi me pomilovala in trpela tiho z menoj! Kajti niti enega veselega trenutka ne vidim v svoji bodočnosti, samo puščobo in žalost gledajo moje oči, in če pomislim v teh težkih urah na čas, ko sem živel ob tebi, se mi zahoče, da bi končal to grozno življenje kakorkoli že . . . Toda vztrajati hočem zaradi očeta, izpolniti mu hočem največjo željo, da bo miren in srečen preživel svojo starost tako, kakor jo je upaj ves čas, ko sem živel jaz v tujini vse lepše življenje nego sedaj. Oženim se, draga Helena, oženim se s tisto deklinjo, ki jo ti tako sovrašiš, in vse življenje bom živel ob njeni strani, kakor sem ji nekoč obljubil. Kakšno bo to življenje, ne vem; ali toliko čutim, da bom gojil v svojem svcu do teh ljudi samo sovraštvo. Sreče ob meni ne bo uživala, ali pokoriti se jim moram zdaj vsaj na videz, ker drugače ni mogoče. Zato me pozabi, Helena, kakor da me nisi nikoli poznala! Upam, da bo tebi lažje nego meni, ki se

zdim samemu sebi kakor jetnik v težkih okovih, ti pa si prosta, mlada in lepa — pametna pa tudi dovolj, da boš znala iskati svojo srečo!

Izidor.

Ko je napisal zadnjo besedo, si je oddahnil, kakor da je odložil težko breme, nato pa je zatisnil oči in sklonil glavo nizko na prsi.

In tisti trenotek je videl dvoje belih rok, ki pritiskajo davno zaželeno pismo k drobnim rdečim ustnicam, a ko odtrgajo ovitek in begajo njene lepe oči čim dalje bolj nemirno med drobnimi vrsticami, se pojavi v kotu tistih rdečih ustnic trpka poteza in kmalu nato so njene oči vse zasolzene. Nenadoma so se razpršile v nič vsi njeni upi; vse, kar ji je obetal, je postalo grda laž in zdaj, ko se ji je zdelo, da je že čisto blizu svojega cilja, da postane vsak hip vsa njegova, jo je zavrzel in se poročil z drugo — —

Izidor je planil pokonci s stisnjenimi pestmi in čelo mu je temnelo v gubah kakor starcu.

Segel je po pismu in ga raztrgal na drobne kosce, nato pa je iznova pomočil pero v črnilo in ji pisal list poln najslajšega upanja brez vsake temne misli, kakor da je njuna bodočnost lepša od rožnega maja... Vso težko bol prikritega gorja je skušal preliti v iskrena čustva tiste nerazumljive blaženosti, ki jo je začutil vselej, kadar je pomislil na vso sladko zagonetnost njene lepote. Roka mu je nemirno bežala po belem listu, kakor da mu vre v tresoče pero curek krvi naravnost iz srca; ali vendar se mu je zdajpazdaj zazdelo, kakor da je vse to silen žar zadnjega plamena, ki je bruhnil s težko silo skozi debelo plast hladnega pepela. In ta slutnja je begala preko njegovih možgan silneje in silneje, dokler se ni zgrozil ob plahem vprašanju: ne bo li njena bol po tej sladki laži tem večja? In zopet se je zazdel sam sebi ves majhen in malodušen, slabič, ki verjame, da je vse to njuno hrepenenje in upanje le laž in tolažba zaradi tega, ker mu je tako povedal oče, ki gotovo še ni nikdar nosil v svojem srcu toliko lepote kakor on. In zaradi njega, da bi se sedaj poslovil od nje, ki mu je vse na svetu in pričel živeti to pusto jesensko življenje s kozavo Terezinko v dolgočasnem Zabrdju?

Čutil je, kakor da mu nekdo sega s koščeno roko globoko v prsi, in mu hoče iztrgati vsak najneznatnejši čut, ki ga še goji za njo; a ko je pričel premišljevali mirneje, ni našel niti ene poti, ki bi ga rešila...

Segel je po pismu in ga vtaknil v žep, in ko je premislil še enkrat vse, kar ji je pisal, se je skoro skesal; kajti neka temna

zavest, ki je ni mogel udušiti, ga je mučila venomer, da je lagal. Sicer je bila vsaka beseda utrip njegovega srca, ali v trenutkih, ko je mislil mirno in premišljeno, je gledal skoro razločno v tisti prepad, čez katerega ne bo mogel do nje . . . In baš vsled te zavesti so iskale njegove misli včasih najtemnejšo pot, ki bi ga pripeljala do krutega maščevanja. Od početka se je skoro prestrašil tega namena, a čim bolj je spoznaval, da je proti očetu brez moči, tem strašneje se je oklenil tega groznega sklepa, ki se je porodil v njegovi duši iz najtrpkejših bolečin: maščevati se z udanostjo in pokorščino tako vztrajno, kakor želita oče in Terezinka, ki bosta potem oba objo-kovala to njegovo poslušnost.

In te misli se je razveselil tudi tisti trenotek kot edine rešiteljice, dasi je bilo v njegovem srcu še vedno toliko plemenitosti, da se je skoro vedno zgrozil, kadar je pomislil na to . . .

Vstal je od mize in stopil po sobi gor in dol, potem pa je obstal pred oknom, ki je bilo odprto na stežaj.

Nad vasjo je počival mir poletnega popoldneva, le tam iz dalje, od travnikov, ki so se vzpenjali precej visoko v brdo, so prihajali nerazločni glasovi koscev, ki so razmetavali in sušili dišeče seno. Postolka, ki je gledala nanje iz soparne višave, je tisti trenotek padla tja nekam za polje, hip nato pa se je zopet dvignila, vztrepetala na to parkrat v zraku in izginila v dalji, kakor da se je raztopila v razbeljenih solnčnih žarkih. Izidor je gledal še nekaj časa v tisto stran, potem pa vzel klobuk in odšel počasi nizdol po stopnicah. V veži se je okrenil proti očetovi sobi, pa je pred vrati postal in pritisnil uho na ključavnico. Pa v sobi je bilo vse tiho, kakor po vsej hiši. Pogledal je po široki veži, kakor da ne more razumeti te dolgočasne puščobe, nato pa se je naglo obrnil in odšel skozi zadnja vrata na dvorišče.

Razmršen petelin, ki je ponosno vodil ob zidu svojo kurjo družino, se je obrnil oblastno in zakokodakal, kakor da mu Izidorjeva prisotnost ni po volji, nato pa potegnil z desno perotjo po tleh in udaril s kljunom po najbližji kokoši, da so njene tovarišice prestrašeno pobegnile daleč tja na konec dvorišča, kjer so bila naložena smrekova debela v visoko skladanico.

Izidor je šel preko dvorišča in se ni ozrl nikamor. Ko je stopil na kolovozno pot, ki se je vila koncem hiše, je pogledal doli po vasi in nekoliko postal, nato pa se obrnil na desno in odšel počasi po lahno vzpeti poti ob nizkem grmičevju, za katerim je šumel ozek potok. Pot se je kmalu oddaljila od vasi in se spustila ne-

koliko navzdol, ob obeh straneh pa se je dvigal hrib, da je bilo Izidorju skoro popolnoma hladno, kajti solnce je pošiljalo svoje žarke že precej poševno v globel, ki je vodila k Rakarjevim žagam.

Izidorju sicer ni bilo na tem, da bi pogledal k delavcem na žagi, ampak po tisti poti je hodil najraje, ker je bilo samotno in mirno. Malokdaj je srečal človeka in še tisti, ki so hodili tam okrog, so bili delavci na žagah njegovega očeta in največ iz sosedne vasi onkraj hriba.

Tako je romal tisto pot skoro vsaki dan, a samo tja do znamenja, ki je stalo zanemarjeno in zapuščeno na parobku smrekovega gozdiča, odkoder se je že videlo na žage in tja daleč po ozki dolini. Tam je navadno postal, poslušal nekaj časa zveneče šumenje, ki je prihajalo sem od žag, nato pa odšel tik ob znamenju po ozki in slabo shoježi stezi naravnost v hrib. In vsakokrat, ko je zavil ob znamenju navzgor, je mračno pogledal staro kapelico, kakor da mu ne ugaja razpraskani sv. Anton, ki v svoji zanemarjenosti res ni bil nič kaj podoben častitljivemu svetniku. Toda Izidorja ni motilo staro znamenje, ampak težki spomini, ki so se mu vselej, kadar je stopil tam mimo, vzbudili v srcu tako jasno, kakor da se je zgodilo vse šele pred par dnevi. Prav po tej stezi sta se napotila pred dobrimi štirimi leti s Terezinko na kresni večer h grmadi, ki so jo zanetili Zabrdčani vrh hriba.

Jasna noč je bila takrat in čudovito tiho in tajno je bilo v gozdu, da sta si komaj upala govoriti naglas. Mesečina jima je lila v obraz s svojo blede svetlobo in kakor še nikoli, se mu je zazdela Terezinka lepa, da se tam doli ob znamenju, predno sta stopila na pot, ni mogel premagati. Nagnil ji je glavo in jo poljubil naravnost na ustnice in s tem prvim poljubom, ki ga je kdaj dahnil na dekličje ustnice, je začutil, da ji je obljubil in povedal več, nego je mislil . . .

Zdaj pa so bili potopljeni vsi ti spomini v trpko kesanje, celo sovražil jih je, kadar je zopet stopal po tej stezi, kjer so mu prihajali nasproti z nekim skrivnim očitanjem, kakor da je ravnal takrat zlobno in krivično . . . Ali kljub temu skoro ni bilo dneva, da bi ne šel po tej stezi, kajti kljubovati je hotel vsemu, kar ga je hotelo odtrgati od nje, ki jo je vzljudil tam v daljni tujini. V gotovih hipih je gorelo v njegovem srcu samo sovraštvo do vsega, kar ga veže na ta kraj in ob takih trenutkih je hodil najraje po kraju, ki mu je bil nekdanj ves svet, a ga je hotel oskruniti zdaj z najzlobnejšimi mislimi, ki so se mogle poroditi v njegovi duši. Težka je

bila tista pot in mnogokrat se je zgodilo, da jo je blagoslovil z globokim vzdihom, kajti nekaj, česar ni razumel, je trpinčilo vse njegove misli in sklepe. Morda bi bil lahko dognal vzrok svojega zagonetnega nemira, da se je popolnoma vdal spominom tistega kresnega večera . . .

Tisto popoldne je obstal ob znamenju s čudno mračnim obrazom. Gledal je gori po stezi, ki se je vila med smrečjem strmo v hrib, kakor da se ne upa napotiti po njej, nato pa je stresel z glavo in odšel počasi doli proti žagam.

Par delavcev, ki so prekladali razžagane deske, se je ozrlo po njem in najstarejši je privzdignil zaprašen klobuk in mu pokimal v pozdrav. Izidor se ga je spominjal po obrazu; kajti pred štirimi leti skoro ni minulo dneva, da bi ne bil prišel tja, in že takrat se mu je priljubil stari žagar Bernard, ki je bil že od mladih nog v službi pri njegovem očetu. Doma ni bil iz teh krajev; priromal je kot popotnik skozi Zabrdje in ostal pri Rakarju, kakor so pomnili in pravili starejši ljudje.

„Kako je, Bernard?“ ga je ogovoril Izidor in obstal kraj pota.

Stari Bernard je prikimal in zakričal na vse grlo. Kajti na žagi so hreščale in cvilile deske, da se je govorica težko razumela.

„Pravkar so odšli, mislim, da še pol ure ne bo od tega!“

Izidor ni vedel, ali je Bernard ta čas, odkar ga ni videl, oglušil, ali ga je napačno razumel, zamahnil je z roko in hotel dalje; pa stari Bernard je bil že pri njem in se mu smehljaj z vsem svojim zgubanim, zagorelim obrazom.

„Dolgo vas ni bilo, dolgo, Izidor! Kaj bi rekel, skoro bo štiri leta ali pet, če ne več. In izpremenili ste se, prav po gospodi ste se vrgli! Skoro bi dejal, da bi vas ne spoznal, ko bi ne bili izpregovorili!“

Izidor se je nasmehnil zgovornemu starcu, kar je Bernardu menda zelo ugajalo, kajti potegnil je s hodnim rokavom po potnem obrazu, nato pa pomežiknil z levim očesom in namignil Izidorju, kakor da mu hoče povedati kako važnost samo med štirimi očmi.

„Kaj bi rekel,“ mu je šepnil, ko sta stopila par korakov proti cesti, ki je stala koncem žage, „takega imam, da bi ga pil vsak cesar. Ampak nima ga, zakaj skuhala sva ga na skrivnem z Grogo; ta se razume na take stvari kot noben drug. Sama, pravim, brez vseh dacarjev in tistih podrepnikov, ki branijo ljudem pošteno žganje.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 2. del: Pozni srednji vek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912.

Drugi zvezek te važne knjige obsega pozni srednji vek, torej ono dobo, ko se je slovenska Karantanija razcepila na mnogo cerkvenih in posvetnih teritorijev, iz katerih so se izkristalizirale pod žezlom Habsburžanov notranje avstrijske dežele. Ni bila lahka naloga, te čase v poljudni obliki popisati, a pisatelju se je posrečilo, ker je vselej s krepkimi potezami označil osebnosti odličnejših vladarjev in vpletel v suhoparno genealogijo srednjeveških rodov obilo lokalne zgodovine; tako pripoveduje o začetkih Celovca, Ljubljane, Kostanjevice, Radovljice in drugih mest. Te lokalnozgodovinske črtice se bodo čitateljem posebno priljubile; zato bo treba zadnji zvezek „Zgodovine slovenskega naroda“ opremiti z natančnim registrom oseb in krajev, na kar pisatelja posebno opozarjam. Že na koncu tega zvezka bi register dobro služil. Skoro vse zgodovinske osebe te dobe so bile nemškega pokoljenja, ker smo bili Slovenci v onih časih malone povsem kmetijski narod, podložen tujerodnemu plemstvu, ki je odločevalo o naši usodi. Zato obrača pisatelj posebno pozornost na vse one priče slovenstva, ki jih omenjajo srednjeveške listine in kronike. Tako bo slovensko ljudstvo z zanosom bralo o rabi slovenskega jezika pri ustoličenju koroških vojvod (str. 172) ali pa o slovenskih priseljenicah s Krasa, ki so imeli že v 13. stoletju v Trstu meščanske pravice (str. 244). Škoda, da je zgodovino turških vojn prihranil za novi vek; v tem zvezku bi bila prikladnejša V drugem zvezku „Zgodovine slov. naroda“ prevladuje politična zgodovina, kulturni je odmerjen prepičel prostor. Tako pogrešamo poglavje o življenju po srednjeveških mestih, o obrtnosti in cehih, o trgovini in denarstvu, o cestah in semnjih. Mogoče, da bo g. pisatelj to tvarino obdelal šele pri zgodovini kmetijskih uporov, ki pride v 3. zvezku; toda že tu na primernem mestu vpletena bi zelo oživila težavno politično zgodovino naših pokrajin v srednjem veku.

Glede posameznosti nekaj opomb: Da je bila dežela Henrika Jasomirgotta l. 1156. povzdignjena v „neodvisno vojvodino Avstrijo“ (str. 164), bi se lahko napačno tolmačilo; tu naj se popravi „skoro neodvisno“. — Semmering izhaja od besede „smreka“; oblika „Severnik“ (str. 166 in 196) je torej napačna skovanka. Glede nekdanjega gradu Hertenberg (str. 175) blizu Sv. Katarine nad Ljubljano bi bilo dobro pristaviti, da nanj spominja še danes ime gore Jeterbenk. — Da je pretresel l. 1348. naše dežele „močan sunek, kakršnega še ni bilo čutiti od stvarjenja sveta“ (str. 237), je pretirano. — Razvaline ortenburškega gradu blizu Kamne gorice imenuje narod „Pusti grad“ (dr. Gruden piše str. 249: „Lipniški grad“); nemško ime je „Wallenburg“; „Waldenburg“ je menda tiskovna pomota. — Znana vas blizu Bohinjskega jezera se imenuje „Stare fužine“, ne „Stara fužina“ (str. 252). — Da bi bilo nemško ime roparskega viteza Erazma Predjamskega „Lueger“ identično s slovenskim „Logarjem“ (str. 281 in 282), se mi ne zdi prav verjetno. — Istrski Pičen imenuje Italijan „Pedena“, ne „Petena“ (str. 286). Za italijanski Udine ne zamejemo slovenskega imena „Videm“ (str. 309). Namesto besede „kolonist“ se poslužuje g. pisatelj oblike „kolon“ (str. 164 in 253), kar ni pravilno.

„Koloni“ so odvisni kmetje v Italiji in v delu našega Primorskega, a ne naselniki. Slike so dosti lepše izvršene kakor one v 1. zvezku.

Dr. Grudnova knjiga je sestavljena zelo skrbno in po najboljših virih ter pisana v prijetnem slogu in lepem jeziku. Želimo ji, da bi se našemu narodu tako prijubila kakor Staretova „Občna zgodovina“!

Milan Pajk.

Slovenske balade in romance. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912. V. 80. 208 str.

Za slovenskimi legendami smo dobili bogato antologijo balad in romanc, ki sta jo uredila dr. Jak. Sket in Jos. Wester. Zbran je cvet slovenskih balad in romanc, narodnih in umetnih, od Prešerna do Župančiča. Urednika pravita, da sta se pri razvrstitvi pesmi ravnala „po sorodnosti njih snovi; vendar se pri pestri mnogoličnosti in zaradi enakomerne razdelitve slik ni dalo vse dosledno izvesti“. Najnaravnejša razdelitev bi bila seveda po snovi; toda zbirka nam nudi sliko slučajnega, brez notranjih vezi, in to je njena slaba stran. Ilustrator bi se moral ukloniti, posebno še, ako prodaja za umetnost take slike, kakršne so n. pr. na zaporednih straneh 110 in 111. — Ferd. Avenarius je svoj elegantni „Balladenbuch“ razdelil na te-le cikle: Ein Buch der Natur, Von Schuld und von Sühne, Von Liebesleid, Von fahrendem Volk, Ein Soldatenbuch, Von Ritters und Knappen, Von alten Helden, Im Schein der Geschichte, Unterm Schicksal, Rätseln und Träumen, Sehnen und Hoffen. Podobna in še priprostejša razdelitev bi se našla tudi za slovensko balado in romanco, kakor sta urednika označila vsebino v predgovoru. Tam čitamo tudi običajno razlago obeh pesniških vrst. Ako trdita, „da dandanes obe pesniški vrsti vedno združeni imenujemo“, tedaj je treba opozoriti le na nemške zbirke balad brez romanc, ki so jih uredili Avenarius, Liliencron, Münchenhausen, Scholz i. dr. — Knjigi so dodane potrebne opombe in pa seznam pesnikov in njih pesmi. Brezdvomno bo ta zbirka ugajala bralcem bolj, kakor so legende; dobro služila bo tudi našim srednješolcem.

J. Š.

Slovenski kmečki koledar 1913. Izdal in založil Vekoslav Spindler, urednik v Celju. 1912. 80. 174 str. Cena 1 K, po pošti 20 v več.

Razen par gospodarskih člankov prinaša koledar poljudno pripovedovanje iz slovenske zgodovine: „Oče Matijevec in naši pradedje“, Rotterjevo potopisno črtico o Pohorju in kratek nekrolog Aškercu, z manjšim izborom njegovih pesmi. Leposlovni del se ne dviga nad nivo vsakdanjosti, pa naj pišejo Ivo Trošt, St. Svetina ali Cvetko Golar; najboljši je Pugljev „Ženin“.

— in —

Gorski vijenac vladike crnogorskoga Petra Petrovića Njegoša. Šesto izdanje s komentarom Milana Rešetara. U Biogradu 1912. S. B. Cvijanović. 80 LXX + 174 str. Cena broš. 2-50 din. (V cirilici.)

Nobena srbska knjiga se ne more ponašati s takim uspehom kakor Njegušev „Gorski venec“, ki je doživel osemnajst natisov, med temi šest v skrbni prireditvi univ. prof. Mil. Rešetarja, in ki je preveden na osem jezikov. O slovenskem prevodu R. Peruška, ki ga je izdala Mat. Slov. v 4. knjigi „Prevodov iz svetovne književnosti“, pravi Rešetar, da je „vrlo dobar“, in pohvalno omeni „vrlo opširan uvod, ponajviše o geografiji i historiji Crne gore“. — Novo izdanje ima obširno študijo o Njeguševem življenju, o njegovem političnem in književnem delovanju; zabeležena je novejša literatura o Gorskem vencu s kritičnimi pripombami. Knjigo krasi trobarvna pesnikova slika.

Š.-r.

Josip Milaković, Jedan naš prijatelj (Adolf Černý). U Sarajevu, 1912. 80 30 str. — Adolf Černý, ki spretno urejuje „Slovanský přehled“ že petnajsto

leto, je tudi naš prijatelj. Ni važnejšega literarnega in kulturnega dogodka, ki bi ga v svoji reviji ne omenil. Z enako ljubeznijo objema tudi ostale Slovane, posebno Lužiške Srbe, o katerih je napisal daljšo vrsto člankov in izdal tri zvezke njihovih narodnih pesmi. O Rezijanih je napisal dve brošuri. Černý je tudi priznan češki pesnik; v desetih letih je izdal devet izvirnih pesniških zbirk. Njegovo pesniško ime je Jan Rokyta. —r.

Razni zapiski.

Slovensko gledališče v Ljubljani in izvirna dramska dela. — Dne 29. septembra t. l. je minilo dvajset let, odkar imajo ljubljanski Slovenci svoje gledališče, in dne 18. aprila t. l. je poteklo petinštirideset let, odkar vodi ljubljansko Dramatično društvo slovenske gledališče predstave. Torej dva jubileja! L. 1848. ustanovljeno „Slovensko društvo“ je prirejalo slovenske dramske predstave in „besede“ do l. 1851; po desetletnem premoru je l. 1861. ustanovljena ljubljanska Čitalnica prevzela vodstvo slov. Talije in pomagal ji je tudi „Južni Sokol“; dne 18. aprila 1867. pa je začelo delovati „Dramatično društvo“. Prirejalo je dramske in male operetne predstave v čitalnični dvorani in v gledališču, kjer pa je bilo le z nevoljo in celó s sovraštvom gledan gost, do l. 1887. Dne 17. febr. 1887. pa je gledališče pogorelo, in Dramatično društvo si je postavilo v prenovljeni čitalnični dvorani svoj nov in primerno velik oder. V Čitalnici je prirejalo Dram. društvo odslej že večje dramske, boljše operetne in končno celó majhne operne predstave. Dne 29. sept. 1892. pa je Dram. društvo otvorilo novo deželno gledališče kot Nemcem enakovreden faktor v Talijinem hramu. S početkom sezone 1911./12. se je nemško gledališko društvo preselilo v novo svoje jubilejno gledališče v Gradišče, slovensko Dram. društvo pa je od te dobe samo v gledališču dežele kranjske.

Kakšna in čigava izvirna dramska dela je uprizorilo ljubljansko Dramatično društvo tekom 45-letne svoje dobe? Igrali so:

Dr. Fr. Prešeren: Krst pri Savici. Dramat. scena. (6. dec. 1868.) — B. Rogački: Tičnik. Kratkočasna spevoigra v enem dejanju. Uglasbil dr. Benjamin Ipavec. (19. dec. 1869.) — Jos. Ogrinec: V Ljubljano jo dajmo! Veseloigra v 3 dej. (20. marca 1870.) — Davorin Trstenjak: Vodnik v Olimpu. Alegorija. (2. febr. 1870.) — Anton Linhart: Matiček se ženi. Veseloigra. (18. dec. 1870.) — Dr. Fr. Celestin: Roza. Igra v 3 dej. (14. jan. 1871.) — Miroslav Vilhar: Jamska Ivanka. Spevoigra v 3 dej. Godba Mir. Vilharja in J. Schantla. (30. marca 1871.) — Boris Miran-Stritar: Pismo. Dram. prizor. (16. aprila 1871.) — L. Pesjakova: Gorenjski slavček. Lirična opereta v 2 dej. Uglasbil Anton Foerster. (27. aprila 1872.) — A. Linhart: Županova Micika. Veseloigra v 3 dej. (25. sept. 1872.) — Josip Noll: Komisijonar št. 1. Solo prizor s petjem (4. maja 1873.) — Jakob Alešovec: Dimež, strah kranjske dežele. Drama s petjem v 2 dej. in v 5 podobah (11. maja 1873.) — Jakob Alešovec: Francozi v Kamniku. Zgodovinska igra v 3 dej. (2. maja 1875.) — Jakob Alešovec: Čarovnica. Opereta v 2 dej. Uglasbil Anton Stöckl (2. aprila 1876.) — Josip Ogrinec: Kje je meja? Pevske točke uglasbil A. Stöckl. Burka v 1 dej. (14. febr. 1876.) — Fran Potočnik:

Dan slave ali krščanskoturška vojska. Zgodovinska žaloigra v 4 dej. (7. aprila 1878.) — Jakob Alešovec: Nemški ne znajo. Burka v 1 dej. (19. dec. 1885.) — Ignac Borštnik: Ponesrečena glavna skušnja. Komičen prizor. (8. dec. 1886.) — Ignac Borštnik: Otok in Struga. Drama v 4 dej. (19. febr. 1888.) — Dr. J. Vošnjak: Pene. Veseloigra v 3 dej. (10. marca 1889.) — Dr. Jos. Vošnjak: Svoji k svojim! Veseloigra v 1 dej. (29. junija 1889. ob odkritju V. Vodnikovega spomenika) — Dr. Josip Vošnjak: Ministrovo pismo. Veseloigra v 2 dej. (20. okt. 1889.) — Ign. Borštnik: Stari Ilija. Narodna igra v 3 dej. (16. nov. 1889.) — Ignac Borštnik: Stari Ilija. Narodna igra v 3 dej. (16. nov. 1889.) — Ign. Borštnik: Ni moj okus! Dram. šala v 1 dej. (25. jan. 1891.) — Alfonz Pirec: To je moja maksima! Veseloigra v 1 dej. (11. okt. 1891.) — Josip Jurčič in Ign. Borštnik: Veronika Deseniška. Tragedija v 5 dej. (29. sept. 1892. ob otvoritvi novega gledališča.) — A. Funtek: Teharski plemiči. Lirska opera v 3. dej. Uglasbil dr. Benj. Ipavec. (10. dec. 1892.) — Dr. Josip Vošnjak: Lepa Vida. Drama v 5 dej. (22. marca 1893.) — Dr. Jos. Vošnjak: Premogar. Drama v 4 dej. (13. jan. 1894.) — A. Funtek: Urh, grof celjski. Uglasbil Viktor Parma. (14. febr. 1895.) — A. Funtek: Iz osvete. Drama v 4 dej. (1. okt. 1896.) — L. Pesjakova: Gorenjski slavček. Lirska komična opera v 2 dej. Uglasbil A. Foerster. (30. okt. 1896.) — Fran Goesti: Ksenija. Opera v 1 dej. Uglasbil Viktor Parma (5. jan. 1897.) — Rado Murnik: Napoleonov samovar. Burka v 1 dej. (12. okt. 1897.) — Viktor Parma: Stara pesem. Dramatska romanca v 3 slikah (13. oktobra 1898.) — Anton Medved: Cesar Friderik III. Romantična igra v 1 dej. (4. decem. 1898.) — F. Govékar: Rokovnjači. Narodna igra v 5 dej. s petjem. Glasba V. Parme. (7. febr. 1899.) — Anton Aškerc: Prešeren pri Zlatem grozdu. Dramat. prizor v 1 dej. in Josip Stritar: Prešernov god v Eliziju. Dramat. prizor v 1 dej. (20. marca 1899.) — Anton Medved: Za pravdo in srce. Tragedija v 5 dej. (26. marca 1899.) — Josip Stritar: Logarjevi. Obraz iz domačega življenja v 4 slikah. (10. okt. 1899.) — A. Aškerc: Izmajlov. Drama v 4 dej. (19. jan. 1900.) — Engelb. Gangl: Sin. Drama v 4 dej. (2. marca 1900.) — Ivan Cankar: Jakob Ruda. Drama v 3 dej. (16. marca 1900.) — Fr. Govékar: Deseti brat. Narodna igra v 5 dej. Glasbene in pevske točke Lav. Pahorja. (15. nov. 1901.) — Dr. Fran Detela: Učenjak. Veseloigra v 3. dej. (27. febr. 1902.) — Fran Finžgar: Divji lovec. Narodna igra s petjem v 4 dej. (13. marca 1902.) — Viktor Parma: Amaconke carice. Opereta v 3 dej. (20. okt. 1903.) — Fr. Govékar: Legionarji. Narodna igra s petjem v 4 dej. Pevske in glasbene točke V. Parme. (10. nov. 1903.) — Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi. Drama v 3 dej. (9. jan. 1904.) — Fr. Govékar: Martin Krpan. Dram. pripovedka v 5 dej. (6. jan. 1905.) — Fran Milčinski: Brat Sokol. Veseloigra v 1 dej. (4. marca 1905.) — Janko Rozman: Testament. Narodna igra v 4. dej. s petjem. (26. marca 1905.) — Dr. Josip Vošnjak in Fr. Govékar: Predigra in poigra k Linhart-Bleiweisovi „Županova Micika“. (7. jan. 1906.) — Fr. Milčinski: Cigani. Malomestna šaloigra v 3. dej. (6. febr. 1906.) — Etbil Kristan: Ljubislava. Drama v 4 dej. (8. marca 1906.) — Zofka Kveder: Egoizem. Drama v 1 dej. (16. okt. 1906.) — Ivan Cankar: Za narodov blagor. Komedija v 4 dej. (13. dec. 1906.) — Hinko Nučič: Antonio Gledjevič. Drama v 3 dej. (9. marca 1907.) — Viktor Parma: Nečak. Opereta v 3 dej. (3. dec. 1907.) — Adolf Robida: V somraku. Drama v 3 dej. (7. dec. 1907.) — Risto Savin (Širca): Poslednja straža. Dramat. prizor (opera) v 1 dej. (19. dec. 1907.) — Ivan Cankar: Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Farsa v 3 dej. (21. dec.

1907.) — Fran Meško: Na smrt obsojeni. Dramat. slika v 3 dej. (21. jan. 1908.) — Adolf Robida: Daemon Venus. Tri enodejanske slike. (26. marca 1908.) — Fran Meško: Mati. Drama v 3 dej. (19. nov. 1908.) — Fr. G.: Simona. Drama v 5 dej. (16. jan. 1909.) — Ksav. Andrejev: Zaklad. Narodni igrokaz v 3 dej. (26. jan. 1909.) — I. Z. Novak: Strup. Narodna igra v 4 dej. (24. okt. 1909.) — Etbin Kristan: Katon Vranković. Drama v 3 dej. (1. dec. 1909.) — V. F. Jelenc: Erazem Predjamski. Drama v 5 dej. (26. decem. 1909.) — Jakob Špicar: Miklova Zala. Narodna igra v 4 dej. (28. marca 1910.) — Anton Medved: Kacijanar. Tragedija v 5 dej. (1. okt. 1910.) — Sm. Veselko: Šarivari. Burleska v 1 dej. (19. marca 1911.) — Etbin Kristan: Samosvoj. Drama v 5. dej. (25. marca 1911.) — Jakob Špicar: Kralj Matjaž. Narodna pravljica v 3 dej. (12. nov. 1911.) — Anton Pesek: Slepa ljubezen. Igra za mladino v 4 dej. (3. dec. 1911.) — F. V. Jelenc: Vaška romantika. Ljudska igra v 3 dej. (10. dec. 1911.) — F. S. Finžgar: Naša kri. Drama v 4 dej. (2. jan. 1912.) — Rodion: Komedija. Drama v 1 dej. (15. jan. 1912.) — Ivan Cankar: Lepa Vida. Drama v 3 dej. (27. jan. 1912.) — Ant. Funtek: Tekma. Drama v 3 dej. (5. marca 1912.) — Etbin Kristan: Tovarna. Socijalna drama v 4 dej. (16. marca 1912.)

Fr. Govékar.

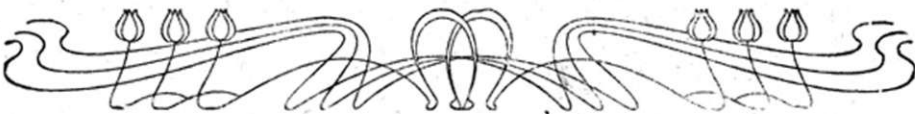
Prva obrambna razstava. Akademsko ferijalno društvo „Prosveta“ je 15. sept. t. l. otvorilo v Jakopičevem paviljonu prvo obrambno razstavo. Razstava je imela namen, pokazati našo narodno bilanco: kje nazadujemo, kje napredujemo, kje je iskati vzroke našega nazadovanja, koliko storimo mi v svojo obrambo in koliko storijo naši narodni nasprotniki. Različni diagrami, karte in slike so glasno klicali gledalcem: povsod se umikate. V odstotkih smo padli v zadnjih 60-tih letih: na Primorskem za 5:04 (kljub napredovanju pri zadnjem ljudskem štetju), na Štajerskem za 6:43 in najhuje na Kororoškem za — 8:76. Edino na Kranjskem smo napredovali za 6:26%, kar pa nikakor ne odtehta izgube v ostalih slovenskih deželah. Zopet drugi diagrami so povedali vzroke nazadovanja: pomanjkanje slovenskih, obilica utrakvističnih in nemških šol na našem ozemlju in izseljevanje. Na Koroškem n. pr. je padlo število slovenskih šol od 68 na — 3. Utrakvističnih šol imamo Slovenci več kakor vsi ostali avstrijski narodi skupaj. V najlepših letih (od 20.—30. leta) zapuščajo naši ljudje domovino; procentualno padamo Slovenci v tej starosti najnižje pod državno povprečje izmed vseh narodov monarhije. Razstava pa je tudi pokazala, da se množimo bolj kot Nemci in Lahi; če se otresemo potujčevanja, tedaj je naš narodni obstanek zagotovljen, saj smo tudi najzdravejši narod v Avstriji: procentualno doseže največ Slovencev starost 60—70 let. Videli smo na razstavi, kako obširno obrambno literaturo imajo Nemci, pri nas pa je obrambna literatura skoro še — ledina. Poleg fotografij družbenih šol so bile slike mogočnih stavb „Schulvereina“ in „Lege nazionale“. Kdor si je pazno ogledal razstavo je dobil vtisk: veliko smo sicer izgubili, a z delom se da še mnogo rešiti in tudi — novo pridobiti. — Razstava je bila otvorjena tudi v Trstu, dalje v Gorici, Celju in Mariboru. Povsod je bilo zanimanje za razstavo nenavadno živahno, najbolj pa v Trstu. Končni namen obrambnih razstav je ustanovitev „Obrambnega muzeja“ v Ljubljani, ki bo zakladnica za statistika, politika in za vsakega obrambnega delavca.

—e—

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti.

- Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga: Izprehod v Belo Krajino. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8°. 462 str. Cena broš. 5 K, vez. 6 K 20 v.
- Henrik Sienkiewicz, Skozi pustinje in puščavo. Roman iz Mahdijevih časov. Prevedel dr. Leopold Lenard. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 498 str. Cena broš. 2 K 80 v.
- Publikacije Mohorjeve družbe za leto 1912:
1. Zgodbe sv. pisma. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 18. snopič. 4°. str. 1041 – 1170 + (XI). (Konec.)
 2. Koledar za leto 1913.
 3. Slovenske balade in romance. (Uredila dr. Jakob Sket in Jos. Wester). 8°. 208 str.
 4. Podobe iz misijonskih dežel, II. zvezek. V. 8°. 112 str.
 5. Slovenske večernice, 66. zvezek. 8°. 160 str.
 6. Dr. Jož. Gruđen, Zgodovina slovenskega naroda, II. snopič.
 7. Razne povesti. 8°. 192 str.
 8. Evangeljska zakladnica. Razlaga nedeljskih sv. evangelij (!) kot berilo ob nedeljah in zapovedanih praznikih. Sestavil msgr. Valentin Podgorc. M. 8°. 352. str.
- Sadje v gospodinjstvu. Kratko navodilo o ravnanju s sadjem in o domači sadni uporabi z dostavkom o konserviranju zelenjadi. Za slovenske gospodinje in dekleta priredil M. Humeč, deželni sadjarski učitelj. Pojasnjeno z devetimi barvanimi prilogi in 48 slikami. Založilo in izdalo Sadjarsko društvo za kamniški politični okraj na Holmcu. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani 1912. V. 8°. 68 str. Cena broš. 1 K 20 v.
- Pridelovanje in razpečevanje namiznega grozdja ter vzgoja trt na špalirju. Spisal Bohuslav Skalický, c. kr. vinarski nadzornik za Kranjsko. 41 podob. Ljubljana, 1912. Izdala in založila c. kr. kmetijska družba kranjska. 8°. 63. strani. Cena 50 v (s poštnino vred).
- Slovenski kmečki koledar 1913. Izdal in založil Vekoslav Spindler. urednik v Celju, 1912. 8°. 174 str. + inserati. Cena 1 K, po pošti 20 v več.
- Josip Milaković, Jedan naš prijatelj (Adolf Černý). U Sarajevu. Zemaljska štamparija, 1912. 8°. 30 str.
- Dr. Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književnosti. S. B. Cvijanović, Beograd 1912. 8°. 288 str. Cena broš. 3:50 din. (V cirilici).
- Gorski vijenac vladike crnogorskoga Petra Petrovića Njegoša. Šesto izdanje s komentarom Milana Rešetara. U Biogradu 1912. Izdanje Knjižarnice S. B. Cvijanovića. 8°. LXX + 174 strani. Cena broš. 2:50 din. (V cirilici).

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok** in **vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov**.

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten papir: kancelijski, konceptni, pismeni, ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd. ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic, kupnih knjižic** in sploh vseh potrebščin te stroke.

